

Avveckla köp-och-släng- samhället

Fem politiska styrmedel för ökad
livslängd hos konsumentprodukter

Carl Dalhammar
Cornelia Hartman
Jörgen Larsson

Johan Jarelin
Leonidas Milios
Oksana Mont

Om rapporten

Den här rapporten är resultatet av ett samarbete mellan Mistra Sustainable Consumption och Mistra Resource-efficient and Effective Solutions.

Projektet syftar till att identifiera och beskriva potentiella miljöpolitiska styrmedel som kan stimulera till en mer hållbar konsumtion, med särskilt fokus på styrmedel som kan ge incitament för ökad livslängd för sällanköpsvaror.

Rapportförfattare är Carl Dalhammar (docent, Lunds universitet), Cornelia Hartman (Sweco), Jörgen Larsson (docent, Chalmers tekniska högskola), Johan Jarelin (utredare, Konsumentverket), Leonidas Milios (doktor, Lunds universitet) och Oksana Mont (professor, Lunds universitet). Huvuddelen av arbetet med research och skrivande har gjorts av Carl Dalhammar och Cornelia Hartman. Jörgen Larsson initierade projektet och har agerat projektansvarig. Cornelia Hartman har varit projektsamordnare. Rapporten har granskats av Karin Bradley, Kungliga tekniska högskolan.

Dessutom har bland annat följande personer deltagit i arbetet, framför allt genom deltagande i workshop, men också i olika utsträckning bidragit med tips på litteratur och/eller givit synpunkter på materialet:

Birgitta Nilsson (Västra Götalandsregionen), Daniel Slunge (Handelshögskolan Göteborg), Eva Ahlner (Naturvårdsverket), Eva Eiderström (Naturskyddsföreningen), Ida Andersson (Göteborgs universitet), Jan Bertoft (Sveriges Konsumenter), Katarina Axelsson (Stockholm Environment Institute), Linn Norrbäck (Kemikalieinspektionen), Maria Sandow (Svensk handel), Mats Björnell (Naturvårdsverket), Yvonne Augustsson (Naturvårdsverket) och Karin Bradley (Kungliga tekniska högskolan). Vi tackar för dessa bidrag och denna granskning men vill vara tydliga med att författarna ensamma ansvarar för rapportens innehåll.

Arbetet med denna rapport har finansierats av forskningsprogrammet Mistra Sustainable Consumption.

Referens till rapporten: Dalhammar, C., Hartman, C., Larsson, J., Jarelin, J., Milios, L., & Mont, O. (2022). Avveckla köp-och-slängsamhället. Fem politiska styrmedel för ökad livslängd hos konsumentprodukter. Mistra Sustainable Consumption, Rapport 1:12. Göteborg: Chalmers tekniska högskola

Titel: Avveckla köp-och-släng-samhället. Fem politiska styrmedel för ökad livslängd hos konsumentprodukter. Utgiven av: Chalmers tekniska högskola
Utgivningsår: 2022
Formgivning: [Dahlbäck/Söderberg](#)
ISBN: 978-91-88041-38-8

Sammanfattning

Huvuddelen av all miljöpåverkan kan kopplas till vår konsumtion. I takt med att reallönerna ökar så ökar också konsumtionen – fler semesterresor, fler klädinköp, snabbare utbyte av produkter mot nyare versioner och så vidare. Denna utveckling utgör ett hot mot planetens tillstånd. I arbetet med FN:s hållbarhetsmål ligger de nordiska länderna högt i den allmänna rankingen, men när det gäller delmål 12 om hållbar konsumtion och produktion så står de nordiska länderna ut då de har hög resursförbrukning och avfallsgenerering per capita. Miljöpåverkan från denna konsumtion uppstår främst där våra produkter tillverkas, vilket inte sällan sker i andra länder. Detta innebär utmaningar för uppfyllandet av det svenska generationsmålet, vilket understryker att miljöproblemen i Sverige ska lösas utan att öka miljöpåverkan utanför Sverige.

Dagens miljöpolitiska styrning är inte tillräcklig för att uppnå de miljömål som vi har satt upp, vilket utgör bakgrunden till denna rapport. I rapporten identifieras och diskuteras idéer och förslag på styrmedel som staten och andra offentliga aktörer skulle kunna införa för att stimulera en mer hållbar konsumtion. Fokus ligger på styrmedel som skulle kunna bidra till en ökad livslängd för den typ av konsumentprodukter som kallas sällanköpsvaror, t.ex. möbler, vitvaror, textilier, sport- & fritidsutrustning samt hemelektronik. Rapporten har mynnat ut i fem potentiella styrmedelsidéer som beskrivs avseende bland annat praktisk utformning, potentiell miljönytta, kostnader, legala aspekter och eventuella målkonflikter. Utifrån rådande kunskapsläge har rekommendationer formulerats om vad offentliga aktörer skulle kunna göra kopplat till dessa styrmedel för att bidra till omställningen till en mer hållbar konsumtion. Förhoppningen är att rapporten ska bidra med kunskap och stimulera till ökat engagemang för hållbar konsumtion bland politiker, opinionsbildare m.fl.

De fem styrmedelsidéer som presenteras och diskuteras i denna rapport är följande:

- Reparationscheckar och reparationsfonder
- Information om livslängd och reparerbarhet för produkter
- Minimikrav på produkters reparerbarhet
- Förbud mot kassering av oanvända produkter
- Förbud mot planerat åldrande

Tre av styrmedelsidéerna syftar särskilt till att främja reparationer. Att öka mängden reparationer som utförs i Sverige är önskvärt då det förlänger produktens livslängd, vilket i sin tur ökar möjligheten för konsumenter att bruka sin produkt längre. På så sätt kan reparationstjänster ersätta konsumtion från nyförsäljning. De andra styrmedelsidéerna är exempel på förbud, vars huvudsakliga syfte är att skicka starka signaler till marknadens aktörer och ha en normerande verkan.

Kartläggningen och analysen visar att det finns ett forskningsbehov om styrmedel för en mer hållbar konsumtion av sällanköpsvaror. Men, det bedöms finnas ett tillräckligt underlag för att omgående utreda och införa styrmedel för att öka livslängden hos sällanköpsvaror och därigenom minska konsumtionens miljö- och klimatpåverkan. Utmaningen är stor men det finns goda möjligheter att genom föreslagna styrmedel påverka utvecklingen i rätt riktning.

Det bör dock poängteras att inga av de styrmedelsidéer som diskuteras i denna rapport kan åstadkomma stora förändringar på egen hand. Det är därför viktigt att vi arbetar med större styrmedelspaket för att komma vidare och vi behöver starkare styrmedel på både europeisk och nationell nivå, men även lokala initiativ.

Summary in English

In addition to this summary the full report is also translated and published with the title “Moving away from the throwaway society. Five policy instruments for extending the life of consumer durables.”

The majority of all environmental impacts can be linked to our consumption. As real wages have increased, so too has consumption – more holiday trips, more clothing purchases, faster replacement of products for newer versions; the list goes on. This trend poses a threat to the state of our planet. While the Nordic countries are high in the overall rankings when it comes to achieving the UN’s sustainable development goals, when it comes to Goal 12 on sustainable consumption and production patterns, they stand out as having high rates of resource consumption and waste generation per capita. The environmental impact from this consumption arises primarily where our products are manufactured, which is very often in other countries. This presents challenges for the fulfilment of Sweden’s generational goal, which emphasises that environmental problems in Sweden must be solved without increasing environmental impact outside Sweden.

Existing environmental policy instruments are not sufficient to achieve the environmental objectives Sweden has set, and this is the background to this report. It identifies and discusses ideas and suggestions for policy instruments that central government and other public actors could introduce to stimulate more sustainable consumption. Its focus lies on instruments that could help to extend the life of the type of consumer products known as ‘durable goods’ or ‘consumer durables’, such as furniture, white goods, textiles, sports and recreational equipment and home electronics. This report discusses five ideas for potential policy instruments which are described in terms of their practical design, potential environmental benefits, costs, legal aspects, and goal conflicts where applicable. Based on current knowledge and linked to these policy instruments, we have formulated recommendations on what public actors could do to facilitate the transition to more sustainable consumption.

The authors hope that this report will contribute knowledge and stimulate a greater commitment to sustainable consumption among politicians, opinion multipliers, etc.

The five ideas for policy instruments presented and discussed in this report are as follows:

- Repair vouchers and repair funds
- Information on the service life and repairability of products
- Minimum product repairability requirements
- Ban on destroying unused goods
- Ban on planned obsolescence.

Three of these ideas aim to specifically promote repair. Increasing the number of repairs carried out in Sweden is a good idea as it extends the product’s service life, which in turn increases the chances of consumers using their product for longer. Thus, repair services can replace consumption in the form of sales of new products. The other ideas for the policy instruments are examples of bans, the main purpose of which is to send strong signals to market players and have a normative effect.

While the survey and its analysis show that there is a need for researching instruments for more sustainable consumption of consumer durables, the authors assess that there is sufficient evidence to immediately investigate and introduce policy instruments to extend the life of consumer durables and thereby reduce the environmental and climate impact of our consumption. The challenge is great, but the proposed instruments represent excellent opportunities for nudging consumption in the right direction.

However, it should be pointed out that none of the ideas for policy instruments discussed in this report can bring about major changes on their own. It is therefore vital that we implement packages of several instruments in order to make progress, and we need stronger instruments at the European and national levels, but also local initiatives.

Innehållsförteckning

1.	Inledning	7
1.1	Syfte	
1.2	Arbetssätt	
1.3	Bakgrund	
2.	Styrmedelsidéer	18
2.1	Reparationscheckar och reparationsfonder	
2.2	Information om livslängd och reparerbarhet	
2.3	Minimikrav på reparerbarhet	
2.4	Förbud mot kassering av oanvända produkter	
2.5	Förbud mot planerat åldrande	
3	Ytterligare styrmedelsidéer	35
4	Diskussion och slutsatser	37
5	Referenser	41
6	Bilaga: Tabell med styrmedel av sällanköpsvaror	44

1. Inledning

1.1 Syfte

Syftet med föreliggande rapport är att identifiera och beskriva potentiella miljöpolitiska styrmedel som kan stimulera till en mer hållbar konsumtion, med särskilt fokus på styrmedel som kan ge incitament för ökad livslängd för sällanköpsvaror¹. Beskrivningen syftar till att i möjligaste mån omfatta tänkbar praktisk utformning, potentiell miljönytta, kostnader, legala aspekter och eventuella målkonflikter. Förhoppningen är att bidra med kunskap som kan stimulera till ökat engagemang för hållbar konsumtion bland politiker, opinionsbildare m.fl.

Dagens miljöpolitiska styrning är inte tillräcklig för att uppnå de miljömål som vi har satt upp (Naturvårdsverket, 2020). En ”systerrapport” inom Mistra Sustainable Consumption analyserade styrmedelsalternativ när det gäller konsumtion av livsmedel (Röös, o.a., 2020). Denna rapport undersöker istället styrmedel som skulle kunna bidra till en ökad livslängd för den typ av konsumentprodukter som kallas sällanköpsvaror som t.ex. möbler, vitvaror, textilier, sport- & fritidsutrustning samt hemelektronik.

Fokus i föreliggande rapport ligger på *hushållens konsumtion* eftersom dess negativa effekter är omfattande och komplexa. Det handlar både om miljöeffekter och olika former av sociala aspekter som t.ex. arbetsvillkor i internationella leverantörskedjor. Miljöpåverkan uppstår under olika faser av produktens livscykel och varierar mellan olika produktgrupper. Det ligger dock utanför ramen för denna rapport att redogöra för forskningsläget på detta mycket omfattande område, för fördjupning se t.ex. (Sajn, 2019; EEA, 2014; Niinimäki, o.a., 2020; Forrest, Hilton, Ballinger, & Whittaker, 2017; Dalhammar m.fl. 2021).

Nedan kommer dock en kort beskrivning av miljöpåverkan för några olika produktgrupper:

- **Möbler och inredning:** Materialutvinning och tillverkning orsakar huvuddelen av miljöpåverkan, t.ex. genom användning av trä, metall (t.ex. krom), fossil plast, vatten, energi samt olika typer av kemikalier. Möbler är skrymmande och orsakar därför även mycket transporter och förpackningsmaterial. Farliga kemiska ämnen kan dessutom ställa till problem i olika led i möbelns livscykel. När det gäller materialet så har trä generellt lägre miljöpåverkan jämfört med andra material som plast, stål och betong.
- **Hemtextilier och kläder:** Störst miljöpåverkan kommer från produktionen, t.ex. kemikalier vid odling och färgning, samt vatten- och energianvändning. År 2015 beräknas europeiska konsumenter ha köpt 6,4 miljoner ton nya textilier (12,66 kg per capita), och slängt 5,8 miljoner ton (Europeiska kommissionen, 2015; Sajn, 2019). Den största miljöpåverkan från svenskars textilkonsumtion återfinns i andra länder och uppströms i leverantörskedjan.
- **Vitvaror:** Den största miljöpåverkan finns i användningsfasen för de flesta produkter, då dessa produkter använder mycket energi (och i vissa fall även vatten). Även produktions- och avfallsfaserna har betydande miljöpåverkan (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a).
- **Sport- och fritidsutrustning:** Denna produktgrupp är mycket differentierad. Den har delvis samma miljöpåverkan som textilier, men där används också andra material som plast och gummi, med tillhörande miljöpåverkan.

För majoriteten av varugrupperna ovan indikerar forskningen att längre livslängd är miljömässigt motiverat då produkterna har begränsad miljöpåverkan under användningsfasen (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a). Vitvaror ses ofta som ett undantag då nya modeller oftast är mer energieffektiva vilket gör att utökad livslängd skulle kunna vara negativt ur energi/klimathänseende. Dock finns det mycket som talar för att det numera är miljömässigt motiverat att förlänga livslängden även för vitvaror, speciellt i en svensk kontext. Detta beror främst på att Sverige har en elproduktion som orsakar låga

¹ Det vill säga varor som inhandlas mer sällan jämfört med dagligvaror som t.ex. mat och hygienartiklar.

växthusgasutsläpp. I länder där elen baseras på fossila källor har elproduktion – och därmed elanvändning – en större miljöpåverkan.

Sällanköpsvaror är en intressant produktgrupp ur hållbarhetssynpunkt, av flera skäl:

- Den har långa leverantörskedjor, ofta med mycket produktion i Asien där miljöregler generellt sett inte är lika strikta och där arbetsvillkoren i vissa fall är undermåliga.
- Det finns en stor potential för miljöförbättringar. Dessa kan åstadkommas på skilda sätt, t.ex. genom inköp av produkter som håller längre eller har miljövänligare material, genom att reparera istället för att köpa nytt, att dela på varor istället för att köpa egna saker (prylbibliotek och liknande), att köpa begagnat istället för nytt, och återtillverkning av möbler och vitvaror.
- Det är många nya styrmedel på gång i Europa och USA som syftar till att påverka produkters livslängd och reparerbarhet.

1.2 Arbetssätt

Det arbete som har lett fram till den här rapporten har pågått under hela år 2021 och började med en litteraturgenomgång för att kartlägga existerande och föreslagna styrmedel. Baserat på detta togs en bruttolista på existerande styrmedel fram; (se Bilaga).

När det gäller *vilken aktör* som primärt påverkas av ett styrmedel, har vi i listan inkluderat både:

- styrmedel som påverkar aktörer på utbudssidan (producenter och handel), samt
- styrmedel som påverkar efterfrågesidan (konsumenterna).

När det gäller *typer av styrning* av konsumtionen så har vi beaktat både:

- styrning av miljöpåverkan från de nyproducerade varor som konsument köper, samt
- styrning av mängden nyproducerade varor som konsument köper.

I april 2021 hölls en tvådagars workshop med svenska aktörer med syfte att identifiera potentiella miljöpolitiska styrmedel för att stimulera en mer hållbar konsumtion av sällanköpsvaror. I underlaget för workshopen (se bilaga) bad vi deltagarna att fundera över lämpliga styrmedel i den svenska

kontexten. Målet för workshopen var att ta fram ett antal intressanta styrmedel samt lyfta fram aspekter för dessa som vidare analys ska fokusera på. Totalt deltog 18 representanter från myndigheter, näringsliv, intresseorganisationer, forskningsinstitut m.m. Workshopens första dag innehöll moment för att generera nya idéer på styrmedel, samt diskussioner om vilka för- och nackdelar dessa skulle kunna ha. Under workshopens andra dag diskuterades möjlig praktisk utformning av ett antal förslag som deltagarna prioriterade. Därefter analyserades idéerna utifrån ett antal kriterier; miljö/klimatnytta, genomförbarhet och samhällsekonomiska effekter. Workshopen kompletterades med en enkät, där respektive deltagare gavs möjlighet att göra en individuell värdering av framtagna förslag samt bidra med ytterligare idéer och synpunkter.

Projektgruppen (d.v.s. författarna till denna rapport) arbetade vidare med och konkretiserade dessa under projektets gång. Resultatet är de styrmedel som beskrivs i denna rapport (se kapitel 2 för respektive styrmedelsidé).

1.3 Bakgrund

En hållbar konsumtionsnivå ska säkra ett värdigt liv för hela jordens befolkning (Raworth, 2017) inom de planetära gränserna (Rockström m.fl., 2009; Steffen m.fl., 2015). Nästan all miljöpåverkan är kopplad till konsumtionen och i takt med att reallönerna ökar så växer också vår konsumtion – fler semesterresor, fler klädinköp, snabbare utbyte av produkter mot nyare versioner och så vidare. Denna utveckling hotar planetens tillstånd.

I arbetet med [FN:s hållbarhetsmål](#) ligger de nordiska länderna högt i den allmänna rankingen, men när det gäller delmål 12 om hållbar konsumtion och produktion så gäller inte detta då de har hög resursförbrukning och hög avfallsgenerering (i ton) per capita (Sachs, Kroll, Lafortune, Fuller, & Woelm, 2021). Alltmer av miljöpåverkan från konsumtionen uppstår i andra länder där importerade varor tillverkas (Naturvårdsverket, 2020). För den totala svenska konsumtionen uppstår 42% av klimatpåverkan utanför EU, d.v.s. i länder där starka klimatstyrmedel i normalfallet inte finns. För enskilda varugrupper är detta ännu högre,

för t.ex. kläder och skor är siffran 72% (Larsson, o.a., 2021). Detta innebär en utmaning för det svenska [generationsmålet](#) som understryker att miljöproblemen i Sverige ska lösas utan att öka miljöpåverkan utanför Sverige.

Dagens miljöpolitiska styrning är inte tillräcklig för att uppnå de miljömål som vi har satt upp. Miljöpolitiken har dock växt sig allt starkare de

senaste 50 åren. Den moderna miljöpolitiken föddes på 1960-talet då de första ”moderna” miljölagarna infördes. Den första generationen av styrmedel var främst baserade på tvingande lagkrav och förbud relaterade till produktionsprocesser, men detta har kompletterats med ekonomiska styrmedel (t.ex. skatter och subventioner), samt olika informativa styrmedel som miljömärkning och certifieringar. Allt fler styrmedel reglerar produkterna – deras innehåll av kemikalier, energieffektiviteten, krav på återvinning m.m. På senare år har även intresset för beteende-ekonomiska perspektiv för att ändra beteenden (såsom ”nudging”) ökat.

1990-talet var startpunkten för mer heltäckande angreppssätt relaterat till konsumtion, och miljöpolitiska styrmedel riktade mot produkter och konsumentpolitiken; jfr Tabell 1.

Generationsmålet

”Det övergripande målet för miljöpolitiken är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser.” *Riksdagens definition av miljömålet.*

Tabell 1.

Exempel på viktiga initiativ inom hållbar konsumtion i Sverige och EU

1995	Sverige inför miljömål i konsumentpolitiken
Början av 2000-talet	Sverige lobbyar för att EU ska införa miljömål i konsumentpolitiken
2001	EU:s Grönbok om integrerad produktpolicy KOM(2001)68
2002	WEEE-direktivet för producentansvar för elektrisk/elektronisk utrustning i EU
2005	Regeringens konsumtionsutredning ”Bilen, Biffen, Bostaden – Hållbara laster, smartare konsumtion” (SOU 2005:51)
2006	Regeringen publicerar ”Tänk om! – En handlingsplan för hållbar konsumtion” Skrivelse 2005/06:107
2008	EU antar handlingsplan för hållbar konsumtion och produktion samt för en hållbar industripolitik KOM(2008) 0397
2014	EU antar ”Mot ett kretsloppssamhälle: Program för ett avfallsfritt Europa” KOM(2014) 398
2015	EU antar ”Att sluta kretsloppet – en EU-handlingsplan för den cirkulära ekonomin”, KOM(2015) 614
2016	Regeringens strategi för hållbar konsumtion (Regeringskansliet, 2017)
2019	EU antar ”Den Europeiska Gröna Given”, KOM(2019) 640
2020	EU antar ”Ny strategi för konsumentpolitiken – En hållbar återhämtning genom stärkt konsumentresiliens” KOM(2020) 696

1.3.1 Konsumtionens miljöpåverkan

Miljöpåverkan uppstår vid konsumtionen av en produkt, t.ex. när man använder el för att använda ett kylskåp. Men i en konsumtionsbaserad analys räknar man även in miljöpåverkan från bland annat utvinning av råvaror, produktionsprocesser, transport och lagring av produkter – innan de hamnar hos kunden – som miljöpåverkan från konsumtionen. Likaledes räknar man in miljöpåverkan från produkten som uppstår efter att kunden använt den, t.ex. när produkten blir avfall och transporteras till deponi eller bränns i förbränningsanläggning.

Sett till den samlade effekten av 50 års miljöpolitik så kan vissa framgångar räknas in. Utsläppen från punktkällor (d.v.s. industriella processer) har minskat drastiskt, vissa farliga ämnen har fasats ut, och priset för framställning av förnybar energi från vind och sol har minskat drastiskt. Trots dessa framgångar så går utvecklingen på många områden åt fel håll (Steffen m.fl., 2015; Folke m.fl., 2021). Man kan uttrycka det som att ”vi vinner vissa slag, men håller på att förlora kriget” (Dalhammar, 2019). Vi har lyckats minska föroreningarna och utsläpp från punktkällor, men har svårare att hantera utsläpp från transporter, turism, jordbruk, överfiske och användning av produkter m.m. (European Environment Agency, 2015).

Sverige har minskat sina territoriella utsläpp av växthusgaser sedan 1990-talet, men majoriteten av de växthusgaser som hör ihop med vår materiella konsumtion uppstår i andra [länder](#), varav en stor del i länder utan någon stark klimatpolitik (Larsson, o.a., 2021). Det handlar t.ex. om miljöpåverkan från odling av bomull till kläder och utvinning av mineraler till järnvaror. Utöver miljöproblem så finns också ofta sociala problem förknippat med utvinning och produktion. Ett annat sätt att benämna efterfråge-/konsumtionsbaserade utsläpp är att tala om spill-over-effekter. Spill-over-effekterna kan vara både positiva och negativa för utvecklingen i andra länder och beröra miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet (Halonen, Persson, Sepponen, & Siebert, 2017; Larsen & Alslund-Lanthén, 2017; Bauer, Watson, & Gylling, 2018). Med spill-over-effekter menar vi här effekter som våra konsumtionsbeslut kan ha i andra delar av världen, där mycket av insatsvaror och komponenter tillverkas. Negativa spill-over-

Man kan uttrycka det som att ”vi vinner vissa slag, men håller på att förlora kriget” (Dalhammar, 2019).

effekter innebär t.ex. att vi konsumerar varor som tillverkats med stor negativ påverkan på människor och miljö i andra länder. Om vi däremot väljer att konsumera varor som har producerats mer hållbart, t.ex. vad gäller påverkan på miljön och mänskliga rättigheter, så kan vår konsumtion få positiva spill-over-effekter. Det är dock även nödvändigt att fundera på hur mycket vi konsumerar – att enbart konsumera mer hållbart kommer inte att lösa hållbarhetsfrågorna, p.g.a. rekyleffekter.

Som följd av detta – bland annat – har flera aktörer under längre tid drivit på för att Sverige ska ha efterfråge-/konsumtionsbaserade [miljömål](#). I oktober 2020 gav regeringen Miljömålsberedningen i uppdrag att ta fram en strategi för minskad klimatpåverkan från konsumtionsutsläpp och bereda frågan om ett nytt konsumtionsbaserat etappmål (Regeringskansliet, 2020).

1.3.2 Hur påverkar man konsumenterna och producenterna?

Vi konsumerar för att vi upplever behov och önskemål (så kallade preferenser) som kan tillfredsställas genom att köpa varor och tjänster. Men konsumtion handlar också om sociala sammanhang. De produkter och tjänster som individer väljer att konsumera får inverkan på individens liv, dennes sociala relationer och identitet. Konsumenter påverkas av omvärldsfaktorer som bland annat rådande politisk situation, det samhällsekonomiska läget och teknologiska aspekter. De externa händelserna påverkar i sin tur interna faktorer så som köparens beslutprocess vilket leder fram till köparens konsumtionsval (Kotler, Armstrong, & Parment, 2013). Många konsumtionsforskare anser att kulturen är den övergripande faktorn som påverkar individers omdöme och känslor vid olika köpbeslut

(Ng & Lee, 2015). Viljan att ”passa in” och efterlikna personer man ser upp till kan påverka ett visst inköp (Solomon, 2015).

Konsumtionsbeteenden kan variera över tid och påverkas av vilka sammanhang individer befinner sig i och vad de har för status i det sociala umgänget (Kotler, Armstrong, & Parment, 2013). En individs personlighet, t.ex. riskbenägenhet och inställning till materiella ting, kan vara avgörande för hur denna agerar och konsumerar (Ang, 2000). Bristande självkontroll kan leda till impulsköp som konsumenten sedan ångrar (Baumeister, 2002; Östling, 2009).

Det finns många teorier kring konsumtionsbeteende (Jackson, 2005) men ingen av dem kan helt förklara ett så komplext fenomen som individers konsumtion. En viktig slutsats från forskningen är att det inte är självklart att utgå från den enskilde individen och dennes prioriteringar när man utformar konsumtionsinriktade styrmedel (Mont, Heiskanen, & Kuusi, 2013). Mycket tyder på att en konsumtionspolitik som går ut på att påverka konsumentens konsumtionsval är ineffektiv, då det är svårt för individer och hushåll att göra hållbara val när kultur och normer motarbetar detta. Forskare menar att en effektiv politik istället direkt bör angripa ohållbara produkter och konsumtionsnivåer genom starka styrmedel, snarare än att vädja till konsumenter och ge dem mer information (Power & Mont, 2010). Konsumenter möter ett antal hinder när de ska agera mer hållbart, såsom smalt utbud av hållbara produkter, höga priser, bristfällig information och inte minst normer som stödjer ohållbara konsumtionsnivåer (Konsumentverket, 2020; Mont, Heiskanen, & Kuusi, 2013).

Vi ser också tecken på att dessa insikter har påverkat miljöpolitiken på senare år, t.ex. genom att reglera vad som finns på marknaden och därmed göra det svårare att konsumera produkter som är ”ohållbara”. Genom bindande krav under EU:s Ekodesigndirektiv så har exempelvis produkter med dålig energieffektivitet tagits bort från marknaden. EU:s regelverk för kemikalier innebär att vissa kemikalier inte tillåts i produkterna. Inom EU diskuteras reglering

av produkters livslängd och reparerbarhet genom lagstiftning, och i Frankrike har man redan infört styrmedel som berör produkters livslängd och reparerbarhet (se avsnitt 2.2). Detta innebär att lagstiftare – både på europeisk nivå och i EU:s medlemsländer – i allt högre grad ”reglerar bort” sämre produkter från marknaden, och konsumenten kan därmed inte göra ”dåliga” val.

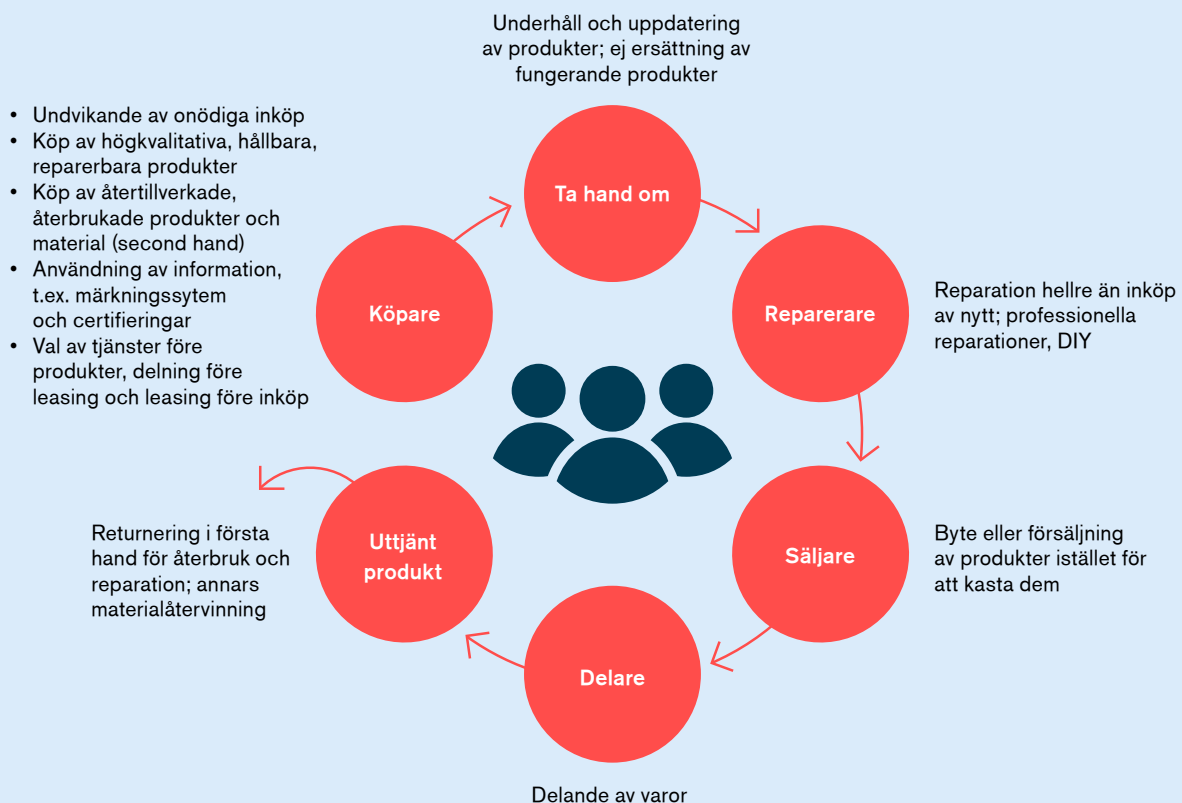
Detta ligger väl i linje med forskning som argumenterar för att konsumenten i viss mån är ”inlåst” i ohållbar infrastruktur och har svårt att göra hållbara konsumtionsval (Sanne, 2002; Mont, Heiskanen, & Kuusi, 2013). Idén att konsumenterna ska göra skillnad genom enskilda val passar producenter som säljer ohållbara produkter mycket väl, då den flyttar fokus från styrning av företag genom lagstiftning till individers beteende.

Vidare finns det tecken på att många konsumenter blir förvirrade över den ökande mängden miljöinformation och märkningssystem på marknaden (Langer, Eisend, & Ku, 2007). Samtidigt kan relevant information göra skillnad, t.ex. så kan information och utbildning kring ”totalkostnaden för ägande” (total cost of ownership) möjliggöra bättre avvägningar mellan pris och kvalitet vid inköp (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a). Information kan på så sätt ändra konsumenters attityd, men det är ytterligare ett steg från attitydförändring till beteendeförändring. Omfattande mängder information kan dessutom förvirra konsumenter, vilket innebär att vi inte kan förvänta oss att konsumenter agerar mer hållbart bara för att vi ger dem mer information. Det betyder inte att det är dåligt i sig att ge konsumenter mer information, men vi kan inte förvänta oss att de alltid ska kunna tolka den och använda den för att ändra beteende. Det är därför avgörande att även reglera vad producenter sätter på marknaden, och det vore också eftersträvärt att producenter börjar konkurrera mer om att ta fram mer hållbara produkter. De franska reparationsfonderna – som diskuteras senare i rapporten (se avsnitt 2.1) – är ett intressant styrmedel, då de har som idé att producenter av lågkvalitativa produkter ska betala en del av reparationskostnaden.

Detta betyder dock inte att konsumenten är oviktig, tvärtom så har konsumenterna olika "roller" som kan utformas så att de bidrar till hållbara konsumtionsmönster, jfr. Figur 1 nedan. Texten i figuren pekar på hållbara praktiker som behöver bli vanligare, och dessa praktiker kan växa genom ett samspel mellan t.ex. politiker som inför styrmedel, företag som förändrar utbud och marknadsföring, opinionsbildare (t.ex. influencers) som påverkar normer och konsumenter som vill agera föregångare. De styrmedel vi diskuterar i denna rapport berör främst konsumenternas roller som "köpare" (t.ex. om de använder information om produkters livslängd vid inköp) och "reparerare" (t.ex. om de använder reparationscheckar).

Figur 1. Medborgarnas roller inom cirkulär konsumtion.
Källa: Mont, Maitre-Ekern & Dalhammar (2021).

1.3.3 Styrmedel för hållbar konsumtion

Miljöpolitiken innefattar olika typer av styrning och styrningsmekanismer, inklusive mål, lagar och regler, andra styrdokument (färdplaner, handlingsplaner m.m.), andra styrmedel, och budgetar. Med styrmedel avses här olika typer av offentliga interventioner, vilka syftar till att ändra aktörers beteende genom olika typer av incitament eller regler.

I Tabell 2 nedan finns exempel på styrmedel inom konsumtionsområdet uppdelade i olika typer av styrmedel.

Med styrmedel avses här olika typer av offentliga interventioner, vilka syftar till att ändra aktörers beteende genom att använda olika typer av incitament eller regler.

Tabell 2.

Exempel på styrmedel inom konsumtionsområdet.

Typ av styrmedel	Exempel på styrmedel med stor klimat- och resurspotential
Reglering/ administrativa styrmedel	Existerande styrmedel: Bindande krav för produkter (t.ex. energieffektivitet), förbud mot planerat åldrande och att kassera fungerande produkter, krav på att samla in och återvinna produkter och material, förbud mot vissa fordon i vissa urbana zoner, förbud mot korta flygresor.
Ekonomiska	Existerande styrmedel: Miljöskatter inklusive energi/klimat/kemikalier/trängsel-skatter, sänkta skatter för reparationssektorn (t.ex. lägre moms), konsument-subventioner (t.ex. elbilar, och solceller), offentlig upphandling av exempelvis miljöfordon/förnybar energi/flergångsprodukter/återtillverkade/re-konditionerade möbler och IT, reducerad eller slopad moms för delning och reparationer, skatteavdrag för reparationer, bonus-malus-system för fordon och produkter, reparationscheckar för konsumenter.
Information	Existerande styrmedel: Energimärkning av produkter (obligatorisk och frivillig), olika typer av frivilliga miljömärkningssystem för produkter och byggnader, reparerbarhetsindex för produkter (Frankrike).
Beteende- ekonomi och nudging	Existerande styrmedel: En typ av "nudge" gör hållbara val till ett standardalternativ, exempelvis dubbelsidig utskrift som förval. En annan typ av "nudge" rör besluts-miljön, t.ex. hur butiker väljer att exponera sina varor. Att informera människor om socialt accepterade normer eller val som andra har gjort är en annan form av nudging, exempelvis genom att skriva att de flesta hotellgäster väljer att återanvända sin handduk.
Socio- tekniska system (infrastruktur, stödfunktioner, institutioner)	Existerande styrmedel: Infrastruktur och support – t.ex. för återbruk/delning/ reparationer (stöd till återbruksdepåer, initiativ som ReTuna samt reparationscaféer), avtal med byggherrar om support för delning/bil-pooler/återbruk, olika stöd såsom energirådgivning och konsumentrådgivning.

I den här rapporten ligger fokus på styrmedel för ökad livslängd av konsumentprodukter. Möjligheterna för att införa sådana styrmedel finns i varierande utsträckning på olika nivåer (främst internationell, europeisk, nationell, regional och lokal). Här är vi främst intresserade av 3 nivåer:

- **Europeiska unionen:** Vissa styrmedel måste beslutas på EU-nivån, inklusive alla bindande regler för produkter och kemikalier, t.ex. ekodesignkrav. EU:s regelverk har också betydelse för vissa svenska styrmedel. Exempelvis måste miljökrav i offentlig upphandling uppfylla EU-regelverkets krav på öppenhet och icke-diskriminering, även om nationella myndigheter själva kan bestämma vilka hållbarhetskrav som ställs. När Sverige sänker momsen för vissa sektorer – såsom reparationssektorn – måste EU:s momsdirektiv beaktas. Likaså när Sverige arbetar med nationella styrmedel måste dessa ta hänsyn till EU:s lagstiftning om avfall och EU:s konsumentlagstiftning.

- **Nationell nivå:** Sverige har stor möjlighet att arbeta med vissa styrmedel på nationell nivå, t.ex. skatter och avgifter, konsumentlagstiftning, offentlig upphandling och miljömärkningssystem².
- **Lokal och regional nivå:** På lokal och regional nivå kan man ställa olika typer av hållbarhetskrav i offentlig upphandling. Man kan även arbeta med ny infrastruktur för återbruk. Runt om i Europa ser vi också nya lokala initiativ, t.ex. det system med reparationscheckar som finns i Wien (se avsnitt 2.1).

I Tabell 3 presenteras ett urval av relevanta existerande eller föreslagna styrmedel för att öka produkters livslängd och reparerbarhet. Många av dessa beskrivs närmare i kapitel två i denna rapport.

² Till exempel Svanen som är ett nordiskt miljömärkningssystem.

Tabell 3. Existerande eller föreslagna styrmedel inom Europa för att öka produkters livslängd och reparerbarhet. Källa: Dalhammar m.fl. 2021

	Europeiska Unionen	EU:s medlemsstater	Regionala/lokala styrmedel
Existerande styrmedel	Ekodesigndirektivet: tvingande krav på produkter som sätts på marknaden, relaterade till livslängd/hållbarhet, reparerbarhet och tillgång på reservdelar Standardisering som möjliggör nya lagkrav på livslängd, reparerbarhet m.m. Det finns nu nya europeiska produktstandards relaterade till produkters livslängd och reparerbarhet. Det krävs standarder för att kunna ställa lagkrav, då tillverkare måste kunna påvisa hur de lever upp till regelverket. Konsumentlagstiftning: lagar som möjliggör för konsumenter att kräva reparationer även när säljaren föredrar att byta ut produkten (Dir. 2019/771)	Förbud mot planerat åldrande (Frankrike) Böter vid planerat åldrande (Italiens konkurrensverk) Reparationsindex för att informera konsumenter om möjligheten att reparera en produkt (Frankrike) Förstärkta konsumentgarantier vid fel på vara (flera länder) Skattereduktion för reparationer (Sverige) Nationellt ackrediteringssystem för återbruksorganisationer (Belgien) Förbud mot att kassera nya, fungerande produkter och livsmedel (Frankrike) Anpassade avgifter inom producentansvaret, där produkter med egenskaper som kan förlänga livslängden premieras, medan produkter med oönskade egenskaper får betala högre avgift (Frankrike)	Offentlig upphandling av återtillverkade IT-produkter och möbler (Sverige) samt återbrukade fordonsdelar (USA) Återbruksparker (t.ex. Alelyckan i Göteborg), återbruksdepåer, och återbruksgallerior (ReTuna i Eskilstuna) Nätverk för återbruk med tillhörande infrastruktur och kvalitetskontroll och marknadsföring (det flamländska "re-use network") Nätverk för reparatörer med stödsystem (Repair Network Vienna) Reparationscheckar som betalar en del av priset för konsumentreparationer (t.ex. Wien) Kvalitetsmärkning av återbrukade produkter (ReVital i Österrike)
Föreslagna styrmedel	Obligatoriskt märkningssystem för att ge konsumenter bättre information om produkters förväntade livslängd och potential för reparation m.m. Kriterier inom offentlig upphandling för återtillverkade produkter	Nationella riktlinjer och ramavtal för återtillverkade produkter (under utveckling i Sverige) Reparationsfonder där producenter får betala en del av konsumentens kostnader för reparation av produkt (Frankrike) Hållbarhetsindex som ger konsumenter information om produktens förväntade livslängd (Frankrike)	"Right-to-repair (R2R)"- lagar finns som lagförslag i flera av USA:s delstater Subvention av delningstjänster m.m. genom fysisk planering, eller annan infrastruktur och IT-lösningar (verktygs- och bilpooler, klädbibliotek m.m.)

1.3.4 Svenska styrmedel kring reparationer (befintliga och föreslagna)

I kapitel 2 nedan redovisas fem idéer på styrmedel. Tre av idéerna gäller styrmedel som syftar till att öka produkters livslängd genom att konsumenter låter reparera dem. Som en bakgrund beskriver vi här styrmedel inom det här området som antingen har införts i Sverige de senaste åren eller som har tagits fram som förslag på regeringsnivå.

Sedan år 2007 finns det s.k. rutavdraget som bl.a. syftar till att öka arbetsutbudet och därigenom stimulera sysselsättningen. Rutavdrag innebär en skattereduktion med 50% av arbetskostnaden för de tjänster som omfattas. Med tiden har olika former av reparationstjänster som utförs i konsumenternas bostad inkluderats i vad som omfattas av rutavdrag. Sedan rutavdraget infördes omfattas vissa reparations-/underhållsarbeten med textilier i konsumentens bostad, t.ex. att laga kläder, sängkläder, gardiner och avtagbar soffklädsel, lägga upp kläder och gardiner. Sedan den 1 augusti 2016 omfattas även IT-tjänster i konsumentens bostad, t.ex. att reparera, installera och underhålla datorer, läsplattor, spelkonsoler, tv-apparater och smarta telefoner, samt att felsöka samt uppdatera och installera operativsystem och datorprogram. Sedan den 1 januari 2017 omfattas reparation av vitvaror. Sedan den 1 januari 2021 omfattas tvättjänster vid tvätteri, och inkluderar förutom själva tvättandet även att i samband med tvätt laga kläder och hemtextilier samt lägga upp kläder och gardiner.

Differentiering av moms används också som styrmedel för att stimulera reparationer. År 2017 sänktes momsen från 25 till 12% för reparationer av vissa produktgrupper (inklusive textilier, skor, läderprodukter och cyklar). I budgetpropositionen hösten 2021 lade regeringen fram ett förslag med ytterligare sänkt moms på reparationstjänster, från 12 till 6% moms³.

I utredningen Från värdekedja till värdecykel (SOU 2017:22) (Utredningen cirkulär ekonomi, 2017) lämnades ett förslag på att reparationer, underhåll, service, uppgradering, och rekonditionering (men även hyra och omkostnader vid begagnatförsäljning) av konsumentprodukter skulle ge en skattereduktion (s.k. hyberavdrag) på

50% av arbetskostnaden, vilket skulle innebära en total prissänkning på sådana tjänster med 35%. Förslaget innehöll även ett tak på 25 000 kr per person och år för samlad skattereduktion för alla de utgifter som skulle omfattas. Detta förslag utvecklades sedan i ett PM från Skatte- och tullavdelningen vid Finansdepartementet (Fi2021/01820) i april 2021⁴. Där föreslogs att reparationerna lyfts ut ur rutavdraget och bildar en ny, utvidgad skattereduktion för enbart reparationstjänster, med en nivå på 50% av arbetskostnaden och med ett tak på 10 000 kr per år för en persons samlade skattereduktion.

³ [Sänkt moms på reparationer och slopad skatt på uthyrning föreslås i budgeten](#) – Regeringen.se

⁴ [Ytterligare stimulanser på hyber-området: En ny skattereduktion för reparationer och skattefri uthyrning av personliga tillgångar](#) – Regeringen.se

2. Styrmedelsidéer

En produkts livslängd och åldrande beror på ett antal aspekter, såsom produktdesign, material-sammansättning, funktionalitet, reparations-kostnader och konsumtionsmönster (Europa-parlamentet, 2017). I en del fall kasseras en produkt för att den gått sönder, men i andra fall köper vi en ny produkt för att vi ser den befintliga produkten som omodern och föråldrad. Detta möjliggörs genom den globalt sett mycket höga köpkraft som de flesta svenskar har. Att vanemässigt köpa nya produkter är också förväntat och normaliserat i den konsumtionskultur vi lever i, utöver detta utsätts vi för en mycket omfattande reklam som får människor att köpa bland annat genom att skapa missnöje med det vi har och hur vi ser ut. Man skulle kunna tänka sig olika former av styrmedel som skulle begränsa dessa drivkrafter för ohållbara konsumtionsnivåer, t.ex. arbetstidsförkortning med reallönesänkningar eller reglering av marknadsföring. Den här rapporten har dock fokus på styrmedel som syftar till att öka produkters ”tekniska livslängd”, vilket här kan förstås som den tid en produkt är funktionsduglig innan den måste bytas ut mot en annan produkt (för en utförlig diskussion se Dalhammar, Milios och Luth Richter, 2021). Vi fokuserar mindre på frågan om vad vi kan göra för att konsumenter inte ska slänga en produkt som fungerar men anses omodern etc.

I föreliggande kapitel presenteras och diskuteras de styrmedelsidéer som vi bedömer som lovande när det gäller deras potential att stimulera till en mer hållbar konsumtion av sällanköpsvaror. För- och nackdelar identifieras och jämförs för varje styrmedel, och vidare diskuteras om och hur styrmedlen skulle kunna införas i en svensk kontext. Utifrån rådande kunskapsläge har vi även utarbetat rekommendationer för respektive styrmedel, med fokus på vad staten och andra offentliga aktörer skulle kunna göra för att öka takten i omställningen till en mer hållbar konsumtion av sällanköpsvaror. De idéer på styrmedel som presenteras och diskuteras är:

- Reparationscheckar och reparationsfonder
- Information om livslängd och reparerbarhet
- Minimikrav på reparerbarhet
- Förbud mot kassering av oanvända produkter
- Förbud mot planerat åldrande

2.1 Reparationscheckar och reparationsfonder

Ett sätt att stimulera konsumenter att reparera istället för att köpa nytt är att införa ett system med *reparationscheckar*⁵. Rent praktiskt innebär det att konsumenterna får en reparationscheck som de kan använda för att få en rabatt vid reparation eller uppgradering av sina produkter⁶. Ett sådant system skulle t.ex. kunna omfatta produktgrupper som hemelektronik, vitvaror, cyklar, möbler, kläder, skor och verktyg. Denna idé har förverkligats i Wien genom online-baserade reparationscheckar som konsumenten lämnar in vid utförd tjänst och därigenom får kostnaden för reparation reducerad med 50% – upp till maximalt 100 euro – per gång, och detta dras av direkt vid betalningen (Piringer & Schada, 2020). Man kan använda maximalt en check per person och år. Checken kan bara användas hos reparatörer som ingår i det officiella nätverket av reparatörer (mer om detta nedan).

För att finansiera konsumenternas rabatt vid användande av reparationscheckarna kan ett system med reparationsfonder införas. I korthet innebär det att de företag som sätter de aktuella produkterna på marknaden får betala in en avgift till en fond, och det är genom denna fond som reparationscheckarna finansieras.

⁵ Systemet med reparationscheckar skulle kunna utvidgas för att till att täcka även second-handsektorn.

⁶ Exakt vilka tjänster systemet skulle omfatta behöver definieras. I förslaget om hyberavdrag i SOU 2017:22 föreslogs att avdraget skulle gälla reparation, underhåll, service, uppgradering, och rekonditionering av konsumentprodukter.

2.1.1 Miljönytta med reparationscheckar/reparationsfond

Reparationscheckar bedöms ha potential att medföra hållbarhetsvinster genom att konsumenter härigenom får information om, och en kostnadsreduktion för, att reparera produkter istället för att köpa nya. Om producenternas avgifter till reparationsfonden dessutom differentieras så kan det också ge producenter incitament att sälja varor med bättre livslängd och reparerbarhet. En ytterligare fördel som lyfts fram i intervjuer med företrädare för reparationsnätverket i Wien är att konsumenter ofta satsar på högkvalitativa reparationer med högkvalitativa reservdelar när de upplever att en stor del av reparationskostnaden bekostas av det allmänna⁷.

Det finns dock omfattande svårigheter med att stimulera reparation. En undersökning har genomförts av effekterna av de skattelättnader för reparationer som infördes i Sverige år 2017; att momsen sänktes från 25 till 12% för reparationer i vissa sektorer⁸ (inklusive textilier, skor, läderprodukter och cyklar); och att en skattereduktion infördes för vissa reparationer i hemmet infördes (Almén, Dalhammar, Milios, & Richter, 2021).

Utvärderingen fann inga tecken på att dessa skattelättnader haft någon signifikant påverkan på reparationsbenägenheten (Dalhammar, o.a., 2020). Det finns flera möjliga förklaringar till detta, bland annat att:

1. allmänheten känner inte till dessa skattelättnader;
2. momssänkningen ledde inte till någon prissänkning utan istället till ökade marginaler för [reparatörer](#);
3. momsen är en liten utgift för sektorn jämfört med exempelvis arbetsgivaravgifter;
4. det framförallt är priset/kvaliteten på produkten som avgör om konsumenten vill reparera den, inte priset på reparationen, samt;
5. svenskar är tveksamma till att reparera vissa typer av produkter.

Reparationscheckarna i Wien infördes under år 2020, och redan första året genomfördes ca. 8000 reparationer⁹. Detta anses vara ett bra resultat då systemet är nytt. I staden Graz som sedan länge har liknande system, men som är mindre ekonomiskt

fördelaktigt för konsumenten, beräknas andelen konsumentreparationer ha ökat med över 20% inom vissa sektorer¹⁰. Både Wien och Graz arbetar aktivt med att – genom olika aktiviteter – stärka nätverken av reparatörer och öka deras synlighet bland medborgarna, bland annat genom att öka samarbetet mellan reparatörer och att öka konsumenters kunskap om fördelarna med reparationer.

I Sverige finns det enligt vissa företrädare¹¹ och utredningar tecken på att reparationer börjar bli mer trendigt bland konsumenter och att människor alltmer tröttnar på ”slit och släng” (Västra Götalandsregionen, 2021). Samtidigt behöver allmänhetens kunskap om reparationer och dess miljöfördelar öka (Lechner, Wagner, Tena, Fleck, & Reimann, 2021). Nätverken i Graz och Wien har genomfört vissa insatser för att öka denna kunskap, men de anser att dessa insatser borde förstärkas.

Sammantaget kan reparationscheckar leda till ett minskat behov av nyproducerade varor och därmed en minskad miljö- och klimatpåverkan från produktionen. Detta gäller särskilt om de kombineras med informationsinsatser mot allmänheten och skattesänkningar för reparationssektorn. I den budgetproposition för år 2022 som framlades i september 2021, så föreslog den svenska regeringen ytterligare en moms-sänkning för reparationssektorn från juli 2022 (Regeringskansliet, 2021). Ett paket av styrmedel skulle kunna ge en ökning av andelen konsumentreparationer.

⁷ Intervju med Markus Piringer, mars 2021.

⁸ Genom ändringar i Mervärdesskattelagen (1994:200).

⁹ Intervju med Markus Piringer, mars 2021.

¹⁰ Skillnaden är att i Wien så kan konsumenterna använda checken direkt hos reparatören, medan Graz innebär ett system där konsumenten själv får begära in rabatten från staden efter köpet (Intervju med Markus Piringer, mars 2021; (Lechner, Wagner, Tena, Fleck, & Reimann, 2021).

¹¹ Intervju med Markus Piringer, mars 2021.

2.1.2 Hos vilka företag kan checkarna användas?

I Wien kan man bara använda checken hos de reparatörer som är med i ett nätverk av reparatörer som uppfyller vissa kriterier. Bland kriterierna ingår att reparatörerna ska vara varumärkesoberoende och serva minst tre olika varumärken. Detta innebär att reparationscheckarna kan ses som konkurrensbegränsande då inte alla typer av reparationsverksamheter kan använda dem. Detta ansågs som kontroversiellt av vissa aktörer i Wien, men systemet infördes ändå. Även i Graz finns det strikta krav för reparatörer som vill ingå i nätverket (Lechner, Wagner, Tena, Fleck, & Reimann, 2021). Anledningen till denna konkurrensbegränsning är att små oberoende reparatörer ofta har sämre arbetsvillkor än de stora varumärkenas auktoriserade reparatörer, samt att man vill stödja lokala reparatörer. Bland kriterierna för reparationsnätverken finns maxpris för inledande felsökning, tillhandahållande av garantier efter reparation m.m.¹² Motivet för detta är att det är viktigt att upprätthålla en kvalitet inom reparationssektorn, för att öka konsumenternas intresse för reparationer och att bygga ett varumärke för reparationsnätverk (Lechner, Wagner, Tena, Fleck, & Reimann, 2021). Om subventioner går till oseriösa reparatörer är det dessutom ett hot mot systemets fortlevnad¹³.

2.1.3 Finansiering av systemet med reparationscheckar och incitament för tillverkare

Systemet med reparationscheckar skulle kunna finansieras med offentliga medel, så som i Wien. Detta kan dock ses som ett problem om kostnaden då bärs av alla skattebetalare och inte bara de konsumenter som köper dessa varor (Almén, 2021). Skattefinansierade system kan också löpa en större risk att avskaffas jämfört med system som finansieras av branschen (Lechner, Wagner, Tena, Fleck, & Reimann, 2021).

Ett alternativ till skattefinansiering är att producenterna genom avgifter (via en branschgemensam samarbetsorganisation, så som för producentansvaret) finansierar reparationscheckarna. Ett sådant system har nyligen beslutats i Frankrike, där kallas det för reparationsfonder

(Ministeriet för ekologisk övergång, 2020).

Denna fond används sedan för att reducera reparationskostnaderna hos certifierade reparatörer genom finansiering av reparationscheckar eller motsvarande. Detaljerna kring utformning av fonden kan specificeras per produktgrupp, och beslutas inom berörda sektorer (Almén, 2021). Detta system kommer att införas i Frankrike under de kommande åren. De produktgrupper som omfattas är elprodukter (men inte lampor och solceller), möbler, vissa heminredningsprodukter och textilier, skor samt leksaker. Detaljerna kring systemet är fortfarande under utformning, men systemet bygger på att producenterna ska betala en extra avgift för varje produkt som sätts på marknaden. I det franska systemet kommer producentansvarsorganisationerna att föreslå system för att certifiera reparatörer som blir godkända inom systemet (Ecosystem, 2021). Reparatörerna ska också uppfylla vissa krav, t.ex. att de informerar om systemet med reparationscheckar till sina kunder och att de erbjuder minst 3 månaders garanti efter en reparation. När konsumenter reparerar produkter hos dessa reparatörer ska en del av priset för reparation dras av, och reparatören rekviderar denna del av producentansvarsorganisationen. Reparationsfonderna ska inte få användas till reparationer som genomförs inom den period som omfattas av den lagstadgade konsumentgarantin (reklamationsrätten), eller tillverkarens/producentens kommersiella garanti. I Frankrike föreslås även att producenternas avgifter ska differentieras baserat på hur lång livslängden och hur bra reparerbarheten är för produkterna (Almén, 2021). Det ska syfta till att ge producenterna incitament att sälja varor med bättre

¹² Reparationsnätverken i Österrike innehåller oberoende reparatörer, d.v.s. inte tillverkarnas auktoriserade reparatörer. Oberoende reparatörer har ofta svårare att få tillgång till reservdelar snabbt och till rimligt pris. Nya krav under Ekodesigndirektivet har införts för att oberoende reparatörer ska få bättre tillgång till reservdelar inom rimlig tid (t.ex. (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a).

¹³ Ofta kräver tillverkaren att konsumenten använder auktoriserade verkstäder under den tid som lagstadgad garanti (reklamationsrätt) eller kommersiell garanti finnes. Därefter kan konsumenten välja fritt bland reparatörerna.

livslängd och reparerbarhet. Att låta producenter vara med och betala för reparationer är i linje med principen att "förenaren ska betala", vilken – enligt EU:s ramdirektiv för avfall, Artikel 14¹⁴ – ska vara en bärande princip för avfallspolitiken.

2.1.4 Sammanfattande diskussion och rekommendationer

Reparationscheckar och fonder kan ses som en kombination av två styrmedel och vi bedömer att det vore genomförbart att införa dem som nationellt styrmedel i Sverige. På sikt skulle det kunna få en betydande miljönytta genom kombinationen av att checkarna kan fungera som ett informationsstyrmedel, d.v.s. att reparation kan vara ett alternativ och "nudge" om checken fryser inne om den inte används under året, och ett ekonomiskt styrmedel genom den kraftiga subvention som systemet innebär. Om differentierade producentavgifter dessutom kan införas så att producenter av sämre produkter får betala in mer i systemet än producenter med mer högkvalitativa/reparerbara produkter, så ger det också incitament för producenter att designa och marknadsföra bättre produkter. Genom att främja reparationer kan även andra positiva effekter uppstå i form av ökad sysselsättning inom reparationsverksamhet, och vi vet att reparationssektorn har problem vad gäller lönsamhet och rekrytering av arbetskraft.

Vi bedömer att ett genomtänkt system skulle kunna bidra till att få igång reparationssektorn i Sverige som idag för en tynande tillvaro. Genomsnittssvensken lägger mindre än 30 kr per år på reparationer (Roos, 2019). Konceptet med reparationscheckar skulle kunna testas i mindre skala på lokal eller regional nivå i Sverige, innan ett eventuellt nationellt införande. Det som behöver utredas närmare och testas är exempelvis hur reparationscheckarna kan kommuniceras med konsumenterna på ett effektivt sätt, vilka produktgrupper som systemet ska omfatta, om alla eller enbart vissa reparatörer ska ingå i systemet, hur betalning till reparatörer ska administreras, hur fusk kan minimeras och hur systemet ska finansieras. Framförallt är det viktigt att studera det franska systemet, som kommer att börja införas från år 2022 med olika startdatum för olika produktgrupper, och se vad vi kan lära i Sverige.

Erfarenheterna från systemet i Wien är också viktiga i utformandet av ett svenskt system.

Om reparationsfonder ska användas för att finansiera reparationscheckarna så krävs det ett omfattande utredningsarbete för att utforma, och i slutändan även lagstifta om, ett välfungerande system. Om avgiften till systemet dessutom skall differentieras för att få en miljöstyrande effekt så behöver kriterier för detta utarbetas. Här kan man förvänta sig invändningar från producenter då vissa kommer att gynnas och andra missgynnas. Det blir därför intressant att se hur detta utvecklas i Frankrike framöver.

Sammantaget kan vi konstatera att:

- Skattesänkningar (genom momssänkning och rutavdrag) för reparationssektorn kan leda till prissänkningar för reparationer (eller åtminstone till att kostnaden för reparationer inte går upp), men ger inga incitament för tillverkare att ta fram mer långlivade produkter som är enklare att reparera;
- En reparationsfond sänker priset för reparationer för konsumenterna, och ger vissa incitament för tillverkare att ta fram produkter som håller längre och inte behöver repareras (om systemet utformas på ett ändamålsenligt sätt);
- Reparationscheckar sänker kostnaden för reparationer för konsumenterna. Checkarna har också den fördelen att de genom information kan motivera konsumenterna att reparera istället för att slänga.

De lokala reparationsnätverk som finns i Graz och Wien medför vissa fördelar. Man kan marknadsföra reparationer till konsumenter på ett bättre sätt när det finns ett brett nätverk av reparatörer som uppfyller krav på exempelvis maxpris för felsökning och garantier på reparationerna. Det finns också tecken på att företagen i nätverket i Österrike har börjat samarbeta, och inte bara ser varandra som konkurrenter utan arbetar gemensamt för att bygga ett system som gynnar reparationssektorn. Samtidigt kan man inte komma ifrån att nätverken

¹⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/98/EG av den 19 november 2008 om avfall och om upphävande av vissa direktiv.

är konkurrensbegränsande då konsumenter bara kan använda reparationscheckarna hos företagen i nätverket och att bara oberoende reparatörer får ingå i nätverken. Som jämförelse är det svenska systemet med RUT/ROT öppet för alla aktörer.

I den workshop som genomfördes i projektet ansåg många av deltagarna att det vore intressant att testa någon typ av system med reparationscheckar i Sverige. Deltagarna var dock tveksamma till att bara vissa reparatörer skulle ingå i systemet. Samtidigt kan reparationsnätverk med begränsat antal reparatörer vara bättre om man vill kommunicera aktiviteterna till allmänheten (Lechner, Wagner, Tena, Fleck, & Reimann, 2021). Framförallt vore det bra med någon typ av kvalitetskontroll så att reparationsbranschen inte attraherar oseriösa aktörer som genomför reparationer med låg kvalitet. Denna kontroll kan skapas genom regler som nätverket själv sätter upp (t.ex. i Wien), eller genom kontroll av producentansvarsorganisationen (som planeras i Frankrike). Sverige kan förstås välja att istället få till motsvarande effekt med konsumentrecensioner eller tillsyn från myndigheter, men kontrollfunktionen kommer då inte att vara lika stark som i de studerade systemen¹⁵.

Det kommer att vara intressant att följa Frankrikes införande av reparationsfonder och att utreda ett liknande system i Sverige som en form av vidareutveckling av dagens svenska producentansvar. Vi anser även att det vore intressant att utreda ett system med reparationscheckar¹⁶.

¹⁵ Det finns gott om exempel på problem när nya system införs utan tydlig kontroll. Dessa innefattar "ockerpriser" för taxiresor, och problem med kvaliteten hos solcellsinstallationer för hushåll när marknaden upplever en snabb expansion.

¹⁶ Detta går även att kombinera med andra system, tex checkar för återbruk och second hand-köp.

2.2 Information om livslängd och reparerbarhet

En produkts livslängd och åldrande beror på ett antal aspekter, såsom produktdesign, materialsammansättning, funktionalitet, reparationskostnader och konsumtionsmönster (Europaparlamentet, 2017). En forsknings-sammanställning visade att om det finns mer information om produkters livslängd och reparerbarhet kan detta antas leda till att konsumenter i allt högre grad kommer att välja varor med längre livslängd och är beredda att betala mer för sådana varor, åtminstone för vissa varugrupper (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a; Europaparlamentet, 2017).

I nuläget är den information som konsumenterna ges när det gäller produkters livslängd näst intill obefintlig, och det finns bara ett fåtal initiativ internationellt för att skapa standarder och metoder för denna typ av information (Naturvårdsverket, 2020). Uppgifter om produkters livslängd behöver bygga på fördefinierade standardkriterier (Europaparlamentet, 2017). Frågan är dock komplicerad då en produkts livslängd dels beror på *produktdesignen, hur enkelt den kan repareras* (design för isärtagning, tillgång på reservdelar m.m.), samt av *hur konsumenten använder produkten*.

2.2.1 Obligatorisk märkning för produkters livslängd och reparerbarhet

Det finns förslag om att införa en obligatorisk märkning för produkters livslängd och reparerbarhet inom EU. Europaparlamentet har uppmanat Kommissionen via en resolution att ”ta fram och införa obligatorisk märkning för att konsumenten vid inköpstillfället ska ges tydlig, omedelbart synligt och lättförståelig information om en produkts uppskattade livslängd och reparerbarhet” (Europaparlamentet, 2020).

Enligt uppgifter från Eurobarometern anser 90% av EU-medborgarna att man tydligt bör ange förväntad livslängd på själva produkten (Europaparlamentet, 2017), vilket pekar på att acceptansen av ett sådant styrmedel är relativt hög bland allmänheten. En obligatorisk märkning skulle också vara bra då det skulle ge producenter starkare incitament att utveckla mer hållbara produkter, men på grund av faktorer så som konsumentens användning och underhåll kan produktens varaktighet vara svår att fastslå, framförallt för vissa produktgrupper (Maitre-Ekern & Dalhammar, 2019). EU-kommissionen har sammanställt ett förslag på utformning av en sådan märkning med fokus på produktens reparerbarhet, men det är idag oklart hur den ska komma att appliceras på olika produktgrupper (Cordella, Sanfelix, & Alfieri, 2019).

Ett märkningssystem med information om livslängd kan förslagsvis innehålla uppgifter om:

- slitstyrka för material, samt slitstyrka och krympbarhet för textilier;
- möjlighet att reparera och uppgradera produkter, exempelvis för att byta batteri i en mobiltelefon, uppgradera ramminnet på en dator, eller byta ut delar hos vitvaror;
- tillgång till reservdelar.

Krav att ange förväntad livslängd för sällan-köpsvaror via ett märkningssystem skulle dessutom kunna kombineras med att reklamationsrätten lyfts fram och stärks och därmed blir lättare att hävda för konsumenter. Därmed blir det även enklare att kräva tillverkare på reparation eller utbyte om produkten inte håller. Det går även att kombinera

detta system med framtida krav på minimilivslängd för produkter under Ekodesigndirektivet. Hittills finns det bara sådana ekodesignkrav för två produktgrupper – dammsugare och belysningsprodukter (Maitre-Ekern & Dalhammar, 2016).

2.2.2 Gemensamt obligatoriskt system på EU-nivå

När det gäller obligatorisk information om produkters egenskaper så anser vi att det vore bäst med ett system som är gemensamt för EU, åtminstone vad gäller obligatoriska märkningssystem för produkter kring livslängd och reparerbarhet. För närvarande utreder Europeiska Kommissionen exempelvis möjligheten att redovisa sådan information via ett s.k. produktpass.

Produktpass

Ett digitalt produktpass (DPP) utgörs i huvudsak av en unik produktidentifiering (ID) som kopplas till en databas med en strukturerad samling av produktrelaterade data med fördefinierad omfattning, dataägarande och åtkomsträttigheter. Då detta virtuella pass färdas längst med en produkts livscykel från design till end-of-life, kan information och data samlas in av olika aktörer i värdekedjan (OECD, 2020). Viss utvald information skulle kunna göras obligatorisk, exempelvis garantitid, reklamationsrätt, förväntad livslängd, kemikalieinnehåll samt klimatpåverkan under produktion och användning. Digitala produktpass har potential att användas för ett stort antal produktgrupper; allt från vitvaror och elektronik till cyklar och möbler.

2.2.3 Frankrikes reparationsindex & obligatorisk information om produkters reparerbarhet

Frankrike är det land som ligger längst fram när det gäller information om livslängd och reparerbarhet. De införde år 2021 ett system för *obligatorisk information om produkters reparerbarhet* samt ett *reparationsindex* för specifika produktgrupper (Ministeriet för ekologisk övergång, 2020). Detta finns för bland annat elektronik och vitvaror, vilket i praktiken fungerar som ett poängsystem för produkters reparerbarhet som bygger på fem kriterier:

1. hur länge producenten förser oberoende reparatörer och konsumenter med tekniska dokument,
2. produktens reparerbarhet,
3. tillgängligheten för reservdelar i antal år och leveranstid,
4. priset på dessa reservdelar, och
5. specifika underkriterier som skiljer sig åt produktgrupper emellan.

Syftet med indexet är främst att ge konsumenter information om produkter kan repareras, är svåra att reparera eller inte går att reparera alls. Utöver det kan införande av ett reparationsindex även skapa incitament för producenter att designa produkter så att de blir mer reparerbara. Till år 2024 planerar Frankrike att utveckla indexet så att det utöver reparerbarhet även kommer att inkludera information om produkters livslängd (Ministeriet för ekologisk övergång, 2020).

Indirekta effekter har redan uppstått som följd av det franska reparationsindexet, exempelvis att producenter har börjat tillhandahålla och tillgängliggöra fler informations- och reparationsmanualer för sina produkter (Almén, 2021). Detta indikerar att styrmedel i form av ett reparationsindex relativt snabbt och smidigt kan leda till förbättrad information till konsumenter. Utöver det visar det på att viktiga åtgärder kan ske även på nationell nivå (Michel, 2017).

Det franska reparationsindexet ses generellt sett som ett bra initiativ, men det finns även viss problematik kopplad till systemet (Almén, 2021). Det har visat sig att poängsystemet kan generera

höga poäng trots att en produkt i sig inte är särskilt reparerbar, som följd av att de olika kriterierna väger ungefär lika tungt. Detta har visat sig exempelvis när produkter som inte går att ta isär eller reparera ändå fått höga poäng eftersom reservdelar funnits tillgängliga under en längre tid eller till ett rimligt pris. Det har i sin tur lett till att producenter ibland lägger stor vikt vid dokumentation och tillgänglighet av reservdelar snarare än att utforma produkter med mer reparerbar design (Almén, 2021).

Det finns dock sätt att komma över dessa hinder, exempelvis genom att inkludera utslagskriterier i indexet som behöver uppnås för att ett slutgiltigt poäng ska uppnås. Ytterligare ett alternativ är att utveckla ”kritiska” kriterier och underkriterier som inte tillåts gå över en given poäng. Vidare hävdar många experter att det är vanligt med problem och felaktiga incitament när man inför ett nytt styrmedel, och att dessa problem kommer att åtgärdas över tid (Almén, 2021).

Även Spanien har nu aviserat att de tänker arbeta med ett nationellt [reparationsindex](#).

Frankrikes planer på ett livslängdsindex till 2024

Tanken är att det reparationsindex som redan finns på plats ska bakas in i hållbarhetsindexet. Men detta ska även innehålla två nya kategorier med kriterier, nämligen:

- Hållfasthet ("reliability"): detta kan innefatta aspekter som slitstyrka/tålighet, korrekt underhåll av produkten och relaterad konsumentinformation, samt krav anpassade efter varje specifik produktgrupp;
- Uppgradering ("upgrade"): detta kan innefatta aspekter relaterade till uppgradering av mjuk- respektive hårdvara, samt krav anpassade efter varje specifik produktgrupp.

Frankrike planerar att ha ett färdigt förslag för hur systemet ska fungera, och vilka produktgrupper som ska omfattas, i slutet av år 2022 (ADEME, 2021).

2.2.4 Frankrikes obligatoriska system för att kommunicera produkters livslängd

Frankrike planerar även att införa ett *obligatoriskt system för att kommunicera produkters livslängd* under år 2024. I en underlagsrapport från år 2021 beskrivs behovet av att ta fram produktgruppsspecifika kriterier för produkters livslängd. Det kan innefatta aspekter som slitstyrka/tålighet, korrekt underhåll av produkten och relaterad konsumentinformation, samt krav anpassade efter varje specifik produktgrupp. När så är relevant kan det också innehålla aspekter relaterade till uppgradering av mjuk- respektive hårdvara (ADEME, 2021). De franska experter vi talat med säger att de skulle föredra ett gemensamt system för hela EU, men att Frankrike inte tänker vänta på ett sådant utan kommer att gå vidare med ett nationellt system. Planerna på ett franskt system kan också förväntas sätta press på Kommissionen att föreslå ett EU-gemensamt system.

2.2.5 Livslängdskriterier i miljömärkningar i Sverige och Norden

Även om ett system på EU-nivå vore att föredra finns det saker Sverige kan göra genom andra styrmedel. Inom den traditionella miljömärkningen har det börjat komma in kriterier som relaterar till livslängd. Exempel från den nordiska miljömärkningen Svanen samt EU:s miljömärkning "Blomman" innefattar vissa krav som har med livslängd att göra, t.ex. att motverka förslitning på möbler och textilier, krav på att garantier ska ges för vissa vitvaror, samt krav på att t.ex. TV-apparater ska kunna demonteras för att underlätta reparationer; och TCO-märkningen ställer vissa krav på tålighet hos vissa produktgrupper (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a; Nissinen & Suikkanen, 2017).

Forskningsinstitutet RISE har också initierat projekt för att i samverkan med nordisk industri ta fram ett mer heltäckande frivilligt märkningssystem avseende produkters grad av "cirkularitet", där bland annat frågor kring livslängd, reparerbarhet, mjukvaruuppdateringar och materialval kan ingå. Frivilliga märknings-system är mindre kostsamma för producenterna

jämfört med obligatoriska system, men det skulle sannolikt också ha mindre effekt eftersom bara en del av alla företag skulle välja att märka sina produkter. Det skulle dock kunna bli en kanal för producenter med mer långlivade, högkvalitativa och reparerbara produkter att marknadsföra dessa. Nackdelen är att det redan finns så många olika frivilliga miljömärkningssystem, vilket kan förvirra konsumenterna.

2.2.6 Krav på information i offentlig upphandling

Även offentlig upphandling kan användas för att få fram mer information om produkters livslängd. Det förekommer sällan krav på definierad livslängd vid offentliga upphandlingar men det pågår diskussioner om vilka möjligheter som finns för att ställa krav på att produkter ska ha en viss minimilivslängd (Naturvårdsverket, 2020). Ett förslag är att införa krav för producenter att ange förväntad livslängd vid offentlig upphandling. Idén bygger på att sällanköpsvaror – som soffor, bokhyllor och elektronik – testas vad gäller hållbarhet, kvalitet och förväntad livslängd. Därefter behöver tillverkaren redovisa testresultaten så att dessa tydligt framgår när man upphandlar produkten.

2.2.7 Sammanfattande diskussion och rekommendationer

Om ett europeiskt obligatoriskt system för information om produkters livslängd och reparerbarhet införs, så kan positiva miljö- och klimateffekter uppnås genom längre livslängd för produktgrupper som möbler och textilier (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a). Vad gäller genomförbarheten så vet vi att:

1. Frankrike redan har planer för ett system, och
2. denna typ av märkning har stort stöd hos allmänheten och civilsamhället.

Dessa faktorer underlättar den politiska genomförbarheten. Det stora problemet ligger i den praktiska utformningen och det är därför viktigt att Sverige följer med vad som händer i Frankrike och andra europeiska länder. Det finns ingen anledning för Sverige att utforma ett eget system med egna kriterier om det går att samordna med andra länder. För ett litet land som Sverige skulle det också vara önskvärt med ett EU-gemensamt system, då vi kan förvänta oss att svenska producenter är ovilliga att bekosta framtagande av information för en liten marknad som Sverige.

Vid den workshop som genomfördes i april ansåg samtliga deltagare att livslängdsinformation är ett viktigt styrmedel. Det skulle leda till ökad förståelse hos konsumenten som aktivt kan välja en vara ämnad för att hålla, och ge incitament för producenten att utforma produkter med lång livslängd för att vinna konkurrensfördelar. De flesta deltagarna påpekar dock att även om information gentemot konsumenten är viktigt, så är det inte särskilt effektivt om det inte sker i samband med andra åtgärder. Marknaden kommer inte att frivilligt genomföra genomgripande åtgärder, och tillverkare kommer inte förbättra produkters reparerbarhet eller tillhandahålla reservdelar på eget bevåg. Trots det tyckte de flesta workshopdeltagarna att det franska planerade systemet är ett bra första steg då det visar på en vilja att agera och sätter press på Europeiska kommissionen att ta fram en märkning som är EU-överskridande.

Det är några aspekter som Sverige rekommenderas beakta i det fortsatta arbetet. Som diskuterats ovan så är vi tveksamma till om det är en bra idé att Sverige skulle införa ett nationellt obligatoriskt system för märkning av produkter vad gäller livslängd och reparerbarhet; Sverige är ett litet land och producenternas/importörernas kostnader för systemen skulle vara höga i förhållande till den förväntade effekten. Däremot kan Sverige överväga och analysera om man kan införa ett nytt frivilligt system inom detta område. Detta kan ge progressiva företag en möjlighet att marknadsföra sina produkter, och då systemet är frivilligt blir inte de ekonomiska konsekvenserna så stora.

Frankrike införde ett reparationsindex år 2021, och planerar att införa ett hållbarhetsindex till år 2024. Överlag är det enklare att reglera reparerbarhet än hållbarhet/livslängd, något som vi även sett när det gäller bindande krav under Ekodesigndirektivet, och det möter också mindre motstånd från industrin (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a). Om Sverige överväger att införa ett särskilt frivilligt märkningssystem är det rimligt och önskvärt att frågor om hållbarhet/livslängd och reparerbarhet integreras i samma märkningssystem, eventuellt även med fokus på vad en ”cirkulär” produkt är (och då kan andra frågor som materialval m.m. även ingå i märkningen). Detta skulle kunna leda till bättre överväganden kring kriterier, och förenkla administrationen av systemet. Ett annat intressant spår är att analysera hur olika styrmedel skulle kunna samverka, t.ex. att använda de kriterier som utvecklas för frivillig märkning som krav i offentliga upphandlingar.

2.3 Minimikrav på reparerbarhet

Som beskrivits ovan så finns miljö- och klimatnyttor med ökad reparation. Att förlänga livslängden kan ge stora positiva miljöeffekter för vissa produktgrupper, även om forskningen inom området är begränsad (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a). Europeiska miljöbyrån har uppskattat att en förlängd livslängd hos vissa produktgrupper skulle kunna ha en väldigt stor klimateffekt (EEB, 2019). Dock är möjligheten att reparera de produkter som säljs idag mycket liten eller obefintlig i många fall. Ovan beskrevs styrmedel i form av information om reparerbarhet och livslängd, här fokuserar vi istället på absoluta minimikrav avseende reparerbarhet. En produkts ”reparerbarhet” bestäms av ett större antal faktorer, och ett effektivt styrmedelspaket för reparationer måste arbeta med samtliga dimensioner. Dessa innefattar:

- **Produktens design:** Designen är viktig då den påverkar bland annat risken för att enskilda komponenter går sönder och hur lätt eller svårt det är att ta isär produkten och infoga en reservdel. Om detta är komplicerat så ökar arbetskostnaden för reparationen. Designen påverkar också behovet av avancerade verktyg för att kunna ta isär produkten.

- **Tillgången på reservdelar:** En reparation förutsätter att det finns reservdelar till rimligt pris. Auktoriserade reparatörer kan ibland ha bättre tillgång på reservdelar, och/eller erhålla dem snabbare och billigare, än oberoende reparatörer. För vissa produkter så minskar konsumentens vilja till reparation märkbart om det tar tid att få in reservdelar eller om dessa är dyra (t.ex. för vitvaror)¹⁷.
- **Reparatörers tillgång till rätt verktyg och reparationsmanualer:** Tillgång till rätt verktyg och reparationsmanualer kan vara mycket viktiga för att möjliggöra reparationer, och göra dem billigare. Även här kan auktoriserade reparatörer gynnas. Vissa aktörer – främst [iFixIt](#) – lägger ut oberoende reparationsmanualer¹⁸ online.
- **Produktens pris liksom priset på liknande (ersättnings)produkter:** Konsumenter är mer benägna att reparera produkter som de betalat mycket för. De är också mer benägna att reparera en produkt om priset för en liknande produkt är högt.
- **Konsumenters attityder till ägande och reparationer:** Svenskar lägger väldigt lite pengar på reparationer av produkter. Detta beror delvis på den höga köpkraften, men också på andra faktorer såsom vår kunskap om reparationer, och avsaknaden av en ”reparationsnorm”; det finns vissa tecken på att svenskar har börjat tänka mer på miljö när vi handlar kläder, men vi ser ingen motsvarande norm kring reparationer. Det anses fortfarande vara ”okej” att köpa nytt när det gäller t.ex. mobiltelefoner.

I nuläget ställer EU:s Ekodesigndirektiv vissa krav på reparerbarhet för vissa varugrupper (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a), ofta genom krav på tillhandahållande av reservdelar, verktyg och manualer till oberoende reparatörer, samt att reservdelar ska finnas tillgängliga under ett visst antal år. Vissa frivilliga miljömärknings-system ställer krav på produkters reparerbarhet, genom att t.ex. kräva att reservdelar ska finnas tillgängliga i minst en viss bestämd tid framöver (Naturvårdsverket, 2020). Dock finns det ännu inget som säkerställer att de produkter som sätts på marknaden faktiskt är ”reparerbara”; ekodesignkraven påverkar detta men ger inga absoluta garantier. Detta kan åtgärdas genom att införa direkt reglering av produkters reparerbarhet, d.v.s. tvingande lagkrav på att produkter som sätts på marknaden ska vara

reparerbara. Reglering av reparerbarheten skulle i första hand påverka producenterna, då de skulle styras mot att designa mer reparerbara produkter. Reglering av produkters reparerbarhet kan även kombineras med krav om att producenter ska informera konsumenter om, och under hur lång tid, de kommer tillhandahålla reservdelar för sina produkter (se föregående avsnitt).

Huruvida det är genomförbart att införa minimikrav på reparerbarhet är svårt att bedöma. Det skulle sannolikt kunna uppstå en del motstånd från producenterna om detta blir EU-lag, eftersom de kommer tvingas anpassa sin produktdesign. Genomförbarheten beror även till stor del på vilka kriterier för reparerbarhet som tillämpas. Men samtidigt har de nya ekodesignkraven om reparerbarhet – se ovan – (som bl.a. ställer krav på tillgång till reservdelar m.m.), Frankrikes reparationsindex och andra styrmedel troligen förberett industrin på att nya styrmedel kommer att införas.

Ett styrmedel där reparerbarhet regleras skulle med fördel kunna utgå ifrån ett reparationsindex eller motsvarande (se föregående avsnitt), genom att en produkt behöver uppnå en viss nivå av reparerbarhet inom indexet för att få sättas på marknaden. Genom den nya europeiska standarden om reparerbarhet som nyligen tagits fram av europeiska standardiseringsorganisationer på uppdrag av Europeiska Kommissionen¹⁹, finns det möjlighet att ”poängsätta” en produkts reparerbarhet utifrån vissa bedömningskriterier, jfr Tabell 4.

¹⁷ För vissa IT-produkter finns en marknad för begagnande reservdelar, som då ”skördats” från använda produkter.

¹⁸ Ofta kan inte originaltillverkarnas manualer spridas fritt då de omfattas av copyright. På senare år har vissa tillverkare blivit mer benägna att sprida sina manualer.

¹⁹ EN 45554:2020 General methods for the assessment of the ability to repair, reuse and upgrade energy-related products. Denna standard beställdes av Kommissionen bl.a. då den utgör underlag för att kunna ställa framtida Ekodesignkrav.

Tabell 4.

Exempel på aspekter som kan poängsättas för att bedöma "reparerbarheten" hos en produkt.

Källa: Egen illustration med exempel från standarden EN 45554:2020.

Aspekt	Exempel
Design för isärtagning	Fästanordningar
Verktyg och gränssnitt	• Vilka verktyg behövs för reparationen (allmänt tillgängliga eller specialverktyg?) • Vilket stöd ger tillverkaren för att reparatörer och kunder ska kunna diagnosticera produkten? • Vilken typ av interaktion stöds m.m.?
Krav på reparationsmiljö	Kan reparationen utföras i hemmet eller krävs verkstadsmiljö?
Expertkunskap	Vilken nivå av expertis krävs för att kunna reparera produkten?
Mjukvaras och datas påverkan på reparationsmöjligheter	Hur hanterar tillverkare olika saker som mjukvara, behov av fabriksåterställning m.m.?
Möjligheter att returnera produkter	Vilka möjligheter finns för att returnera produkten för reparations-, återbruks- och uppgraderingsprocesser?
Tillgång till reparationsinformation	• Vilka aktörer får tillgång till reparationen (auktoriserade reparatörer, oberoende reparatörer, konsumenter)? • Hur utförlig är informationen?
Tillgång till reservdelar	• Hur länge garanterar tillverkaren att reservdelar kommer att vara tillgängliga? • Är reservdelar kompatibla med olika modeller, mjukvara m.m.? • Vilka aktörer får tillgång till reservdelar (auktoriserade reparatörer, oberoende reparatörer, konsumenter)?

Vilken nivå av reparerbarhet som det ställs krav på behöver anpassas beroende på produktgrupp. Exempelvis skiljer sig reparerbarhet och möjlighet att tillhandahålla reservdelar stort mellan möbler, elektronik och textilier. Det kan även finnas vissa svårigheter rent juridiskt att genomföra sådana krav – de måste vara tydligt utformade så att laguppfyllnad går att kontrollera – men Frankrike har visat att det går att införa reparationsindex. Även det faktum att det finns sådana krav i Ekodesigndirektivet talar också för att det är juridiskt möjligt med sådana krav.

När Frankrikes hållbarhetsindex införs (planerat till år 2024, se ovan) så kan man tänka sig att en vidareutveckling av dessa skulle kunna utgöra EU gemensamma lagkrav avseende reparerbarhet/livslängd.

2.3.1 Sammanfattande diskussion och rekommendationer

Vår bedömning är att Sverige är en för liten marknad för att det ska vara relevant att ställa upp bindande krav på reparerbarheten hos produkter, men vi kan arbeta med frågan på andra sätt. Ett sätt att driva frågan vidare är att genomföra ett pilotförsök där krav på reparerbarhet testas inom offentlig upphandling. Exempelvis kan en poängbedömning av produkters reparerbarhet ingå bland [kriterierna](#) i en upphandling, och därmed kan de påverka vilken produkt som väljs. Exempelvis kan kriterier om slitstyrkan användas för upphandling av textilier och krav på livslängd, reparerbarhet och tillgång på reservdelar kan ställas för en del produkter. Det finns exempel från Danmark om hur krav på slitstyrka och underhåll av arbetskläder har lett till både miljöbesparingar och lägre kostnader för upphandlande myndighet (Europeiska kommissionen, 2016).

2.4 Förbud mot kassering av oanvända produkter

Att slänga osålda nyproducerade varor är ett ohållbart sätt att hantera värdefulla resurser. Trots detta finns det företag och butiker som behandlar nya, osålda, ofta fullt funktionsdugliga produkter som avfall och förstör dem (Global utmaning, 2009). Det har rapporterats om denna extrema form av resursslöseri från flera branscher, och omfattar allt ifrån kläder och sport- och fritidsutrustning till TV-apparater, datorer och annan [elektronik](#). Företag kan ha incitament att förstöra produkter hellre än att ge bort dem eller sälja dem billigt, t.ex. för att de inte vill underminera marknaden för nya [märkesprodukter](#).

I syfte att hindra kassering av osålda varor skulle ett förbud mot att förstöra osålda och funktionsdugliga varor kunna införas (GOTS, 2020), vilket även lyfts fram som förslag i Handelsanställda förbundets miljö- och klimatpolitiska Program 2020 (Briland Rosenström & Palmgren, 2020). Frankrike införde redan år 2016 ett förbud mot att slänga osåld mat (Zero Waste Europe, 2020). Frankrike har nyligen gått vidare och tagit beslut om förbud mot att förstöra osålda eller återlämnade kläder. Detta är en del av en omfattande avfallslagstiftning

(se sida 31). Miljönyttan med denna typ av förbud uppstår om det kan minska nyproduktionen av varor, till exempel genom att företag på olika sätt planerar noggrannare och därigenom undviker att få stora mängder osålda produkter, eller att de etablerar rutiner för att sälja returnerade varor istället för att slänga dem. Det kan också leda till positiva sociala effekter då företag etablerar samarbeten med t.ex. välgörenhetsorganisationer.

Eftersom ett förbud mot kassering av osålda men funktionsdugliga varor redan är implementerat i Frankrike vore det sannolikt möjligt för Sverige att genomföra det på liknande sätt. Om flera europeiska länder inför liknande förbud så kunde EU-gemensam lagstiftning vara en möjlighet på sikt.

Det är självklart osäkert hur mycket ett förbud påverkar företags agerande på kort sikt, men ett förbud kan också skicka en signal till marknadsaktörerna och ha en normerande verkan. Medias rapportering om att svenska företag förstör osålda produkter kan tyda på att det skulle finnas en acceptans för ett sådant här förbud. Vi tycker att det här styrmedlet är intressant och skulle gärna se att det utreds, och att man i samband med det bland annat noggrant inhämtar erfarenheter från Frankrike.

Det franska förbudet mot att förstöra osålda varor

Enligt Artikel 35 i Lag no. 2020–105 från 10 februari 2020 om åtgärder för avfallsminimering och främjande av en cirkulär ekonomi, är det inte tillåtet att destruera osålda varor. Det stadgas att företag ska prioritera följande åtgärder (prioriterade enligt avfallshierarkin):

- Se till att produkterna går till återbruk (t.ex. genom donationer till organisationer som hjälper utsatta);
- Själva återbruka produkterna
- Materialåtervinna dem

Lagen omfattar bland annat elektriska artiklar, möbler, vissa textilier, skor, leksaker, köksprodukter, böcker samt hygienprodukter och kosmetika.

Reglerna träder i kraft 1 januari 2022 för vissa produktgrupper, och införs stegvis för andra produktgrupper. Produkter med mycket begränsad hållbarhet undantas från lagen, liksom produkter som är svåra att donera. Vissa krav ställs också på att avtal ska slutas med organisationer som hjälper utsatta, vilka innefattar vissa skyddsåtgärder kring hygien och säkerhet (Art. R. 541–321).

2.5 Förbud mot planerat åldrande

Flertalet studier visar att livslängden för vissa produktgrupper blir kortare (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a). Detta beror främst på att vi lever i en ”konsumtionskultur” och att köpkraften ökar. Konsumtionskulturen och köpkraften gör att konsumenter allt tidigare köper nytt, trots att produkterna som ersätts inte är uttjänade. Ytterligare en orsak till detta problem kan vara fenomenet ”planerat åldrande”, eller ”inbyggt åldrande”, vilket är den medvetna process som syftar till att begränsa livslängden hos en produkt för att stimulera konsumtion (Michel, 2017). Det kan handla om att delar i produkterna slutar fungera tidigare än övriga delar av produkten eller att batterierna inte går att byta. Det kan även handla om uppdatering av programvara, marknadsföring samt kulturella och sociala aspekter. Även design av produkter som är avsiktligt icke reparerbara (t.ex. programvara eller material som används för att blockera oberoende reparation) förekommer (HOP, 2020).

Många EU-medborgare önskar åtgärder för att förhindra företag från att sätta planerat åldrande i system, vilket bland annat visats i en undersökning som genomfördes år 2019 där 90% av de tillfrågade ansåg att det var ”mycket relevant” att förbjuda planerat åldrande (HOP, 2020). Trots detta regleras fenomenet inte i nuvarande europeisk lagstiftning vilket bland annat beror på att straffrättslig lagstiftning normalt sett beslutas på nationell nivå.

Frankrike har dock lagstiftning som förbjuder planerat åldrande, vilken infördes år 2015. Där definieras planerat åldrande som ”*En samling tekniker genom vilka en tillverkare eller en marknadsförare försöker att medvetet förkorta livslängden för en produkt för att öka omsättningen av produkter*”²⁰. I artikel L. 213–4–1 i den franska Konsumentlagen stadgas att avsiktligt planerat åldrande är brottslig gärning som kan ge böter eller upp till två års fängelse (Maitre-Ekern & Dalhammar, 2016). Utöver det har Frankrike enligt uppgift redan förbjudit avsiktlig oreparerbarhet i 2020-avfallslagen (HOP, 2020).

²⁰ Franska Konsumentlagen artiklarna L441-2. Ej officiell översättning.

I Italien finns inget liknande förbud men istället har konkurrenslagstiftningen använts för att vidta åtgärder mot planerat åldrande (Michel, 2017).

Det är även Frankrike och Italien som var först i Europa att utdela böter som straff för planerat åldrande. Italien bötfällde Apple och Samsung år 2018 för att avsiktligt ha genomfört åtgärder för att göra programvara föråldrad, totalt [15 miljoner euro](#). Detta följdes av att Frankrike bötfällde Apple om 25 miljoner euro år 2020 för att avsiktligt försämra prestandan hos äldre mobiltelefoner via en programuppdatering (Les Echos, 2020). Programuppdateringen orsakade allvarliga funktionsstörningar vilket tvingade konsumenter att ersätta sina mobiltelefoner med nyare [modeller](#).

Det är dock i praktiken svårt att bestraffa producenter som använder tekniker för planerat åldrande. Det blir ofta en gråzon där det är svårt att bevisa att det finns ett tydligt uppsåt (Maitre-Ekern & Dalhammar, 2016). En fördel med sådana här förbud kan dock vara att det sänder en tydlig signal till marknaden. Det finns dock tydliga fall av planerat [åldrande](#) (Holmberg, 2019). Ett exempel som var aktuellt i svenska media för några år sedan rörde elcyklar som bara kunde laddas ett visst antal gånger. I fallet ifråga verkar det som att den svenska producenten haft en underleverantör som levererade undermåliga [batterier](#) (Olsson,

2019). Lagstiftning mot planerat åldrande kan innebära större incitament för producenter att kontrollera exempelvis underleverantörer. Ytterligare en faktor som kan försvåra efterlevnad i praktiken och därmed minska styrmedlets effekt är att konsumenter/producenter kringgår förbudet genom att köpa och sälja från andra länder som inte omfattas av förbudet.

Eftersom kriminalisering av planerat åldrande redan är implementerat i andra EU-länder vore det sannolikt inte alltför komplicerat för Sverige att införa liknande lagstiftning. Om flera av EU:s medlemsstater inför ett förbud skulle det också få större effekter på tillverkarnas agerande. Det skulle också kunna hanteras i utvecklingen av nya tekniska standarder. Om fler länder inför sådana här förbud kan det också öka möjligheterna till förbud på EU-nivå vilket skulle göra det svårare för konsumenter och producenter att komma runt förbudet genom att köpa och sälja från andra länder. Dock är det fortfarande svårt att identifiera och förhindra planerat åldrande. Dels då det är svårt att bevisa att planerat åldrande skulle vara en medveten handling av producenten, dels för att det är oklart vilka juridiska påföljder som är tillämpliga (HOP, 2020; Michel, 2017; Maitre-Ekern & Dalhammar, 2016).

3. Ytterligare styrmedelsidéer

Under projektets gång har ett större antal idéer på potentiella styrmedel diskuterats av både projektgrupp och workshopdeltagare. Dock har tid och möjlighet inte funnits att bearbeta samtliga idéer i denna rapport. Nedan återges kortfattat de idéer som inte fått utrymme i denna rapport men som projektgruppen ändå ser som intressanta.

Förlängd reklamationsrätt och förändrade bevisbörderegler. I Sverige finns en allmän reklamationsrätt för produkter på tre år för ursprungliga fel (Konsumentverket, 2021). Fel som uppstår under de första sex månaderna ses automatiskt som fel som företaget ska åtgärda. Bevisbördan ligger hos företaget om företaget påstår att felet uppstått som följd av konsumentens hantering. När det har gått mer än sex månader från köpet går bevisbördan över till konsumenten. Det finns för närvarande förslag om att dels förlänga tidsfristen för reklamationsrätten, dels att förlänga den tid för vilken bevisbördan ligger hos säljaren. I SOU 2017:22 föreslogs exempelvis att bevisbördan bör ligga hos företaget under 2 år från köptillfället (Utredningen cirkulär ekonomi, 2017). [En sådan ändring har nu även lagts fram av regeringen som förslag till Lagrådet i november 2021.](#) Flera länder har gjort ändringar i reklamationsreglerna (Maitre-Ekern & Dalhammar, 2016), men det finns så vitt vi vet ingen utvärdering av effekterna.

Bonus-malus-system för t.ex. textilier. De som säljer produkter med goda miljöegenskaper (hög andel återvunnet material m.m.) får en lägre avgift (i producentansvarssystemet eller på annat sätt). Om livslängdsmärkning på produkter blir verklighet kan det bli en faktor som kan vägas in i en bedömning av produktens miljöegenskaper. Systemet skulle kunna ge positiva effekter genom förändringar som producenter gör för att minimera sina avgiftsinbetalningar. För att påverka konsumenters val så kan man också tänka sig en momsdifferentiering av produkter. Syftet är att skapa ett sätt att internalisera miljökostnaderna för produktionen av produkter och därigenom styra mot mer hållbara produkter. Frankrike har infört differentierade avgifter inom sitt producentansvar,

men dessa är inte tillräckligt höga för att påverka produktdesignen, det finns dock planer på att höja avgifterna (Micheaux & Aggeri, 2021).

Länka cirkulära krav till idrottsföreningarnas aktivitetsbidrag. Svenska idrottsföreningar får omfattande stöd från svenska staten. Dessa skulle kunna länkas till krav på föreningarna att arbeta med aktiviteter som stimulerar nya cirkulära konsumtionsmönster. Detta kan omfatta t.ex. låneerbjudanden, delning, eller uthyrning av idrottskläder och utrustning. Det kan även innefatta utbildningssatsningar.

Produktavgift. En annan möjlighet är en produktavgift som återbetalas i relation till hur länge en produkt finns kvar på marknaden. Företag betalar in avgiften, som fungerar som en pant, och får tillbaka hela beloppen om den används under lång tid, och bara lite av beloppet om den slängs efter kort tid. Vid ett eventuellt införande av produktpass skulle det möjliggöra att varje enskild produkt ”övervakas” så att det kan styras mot ökad livslängd.

Produktpant. Införande av produktpant för konsument kan övervägas, t.ex. för kläder, möbler och skor, men även batterier, mobiltelefoner och annan elektronik. I många fall är återbruk eller reparation av produkter inte ett alternativ, vilket ofta beror på varans utformning eller att den är utsliten. Då är det viktigt att säkerställa att materialet återvinns. Kasserade produkter behöver därmed kunna samlas in på ett effektivt sätt. I Sverige finns producentansvaret – ett styrmedel som redan finns implementerat för vissa produktkategorier och som syftar till att finansiera insamling och hantering av avfall. När det kommer till vissa produktgrupper, särskilt sådana som inte omfattas av producentansvaret, bedöms det dock finnas en tydlig förbättringspotential (Elander, Tojo, Tekie, & Hennlock, 2017). Exempelvis när det gäller insamling av textilier saknar Sverige en gemensam nationell policy gällande återvinning för textilier, och många invånare saknar information om eller tillgång till textilåtersamling på

återvinningscentralerna. Insamling via containrar ökar dessutom risken för obrukbara textilier samt att övrigt felsorterat material hamnar i containrar (Zhang & Rask, 2017).

Införande av ett pantsystem skapar ekonomiska incitament för en ökad insamlingsgrad. Utifrån insamlade varor finns potential att sortera ut inte bara det som ska till återvinning, utan även de produkter som bedöms kunna repareras och/eller återanvändas. På detta sätt skapas ekonomiska incitament för allmänheten att lämna in funktionsdugliga produkter, exempelvis mobiler och annan elektronik, som legat hemma i byrån vilka sedan får chans att komma till användning igen. I SOU 2021:26 genomfördes nyligen en utredning om pantsystem för småelektronik (Utredningen om pantsystem, 2021). Utredarna själva, liksom de flesta av remissinstanserna, var dock tveksamma till att införa ett sådant system. Det kan dock vara relevant för andra produktgrupper.

Stöd till begagnatförsäljning kan införas i syfte att främja initiativ likt [ReTuna](#), [ReTuren](#), konsumentreparationer, återbruksdepåer m.m. I nuläget stödjer kommuner denna form av satsningar som ReTuna, återbruksdepåer m.m. Eventuellt kan det stöd som ges idag (t.ex. tillgång till material/produkter från inlämnat avfall) kombineras med annat stöd till verksamheterna, t.ex. konsumentcheckar som kan användas för second hand och annat återbruk.

Förbud att skicka produkter till återvinning innan återanvändning har undersökts.

En möjlighet till styrmedel är att ålägga företag som ska byta ut produkter, inredning m.m. en skyldighet att undersöka möjligheterna till återbruk innan de kan skicka dem till återvinning. Likaledes kan återvinningsföretag åläggas att visa att de beaktat återbruksmöjligheter innan material går till återvinning eller förbränning.

Ytterligare förslag. Det finns naturligtvis många andra förslag, exempelvis så har den franska organisationen HOP tagit fram flera intressanta förslag i ett White Paper från år 2020 (HOP, 2020). Bland annat föreslås bättre skydd för visselblåsare i företag när de informerar om oetiska handlingar som t.ex. mjukvaruuppdateringar som avsiktligt leder till problem med hårdvaran. Rapporten tar också

upp problemet med marknadsföring, det är svårt att förändra konsumtionsmönster i en hållbar riktning när reklamen ger ett motsatt budskap. Bland förslagen för att förbättra situationen återfinns en särskild skatt på reklam, förbud mot vissa budskap i reklamen som driver på ohållbara konsumtionsmönster, samt krav på att viss information – t.ex. var man kan laga en trasig produkt – måste finnas med i reklamen. Flera organisationer driver även kampanjer för att införa förbud mot fossilreklam (New Weather Institute, 2021; New Weather Sverige, 2021).

Delegationen för Cirkulär Ekonomi har föreslagit att regeringen tillsätter en utredning om lägre moms för återvunnet material och begagnade produkter (Delegation för Cirkulär Ekonomi, 2021).

Även inom politiken i Sverige uppmärksammas och föreslås åtgärder inom flera av de områden som tagits upp i denna rapport, t.ex. ändringar i reklamationsrätten, ändringar av momssatserna och behov av produktpass. Ett annat förslag som nämnts är att främja tjänster istället för produkter genom en differentierad moms, samt att vi bör ge Konsumentverket i uppdrag att – i samarbete med andra berörda myndigheter – identifiera och genomföra åtgärder som gör att människor lagar, återbrukar, delar eller nyttjar produkten som tjänst, istället för att köpa nytt. Andra förslag som lyfts fram handlar om att främja delningsekonomin så att det blir lätt att dela på saker och äga tillsammans, exempelvis i form av hyberavdrag²¹ och sänkt moms för bilpooler. Det finns även en vilja att stötta utveckling av delningsekonomin genom att ge lämpliga myndigheter ett formellt uppdrag att analysera behoven hos användarna.

Utöver ovan nämnda förslag diskuteras möjligheten att införa mer generella styrmedel som sannolikt skulle påverka varukonsumtionen, t.ex. arbetstidsförkortning och individuella utsläppsrätter.

²¹ I förslaget till hyberavdrag i SOU 2017:22 föreslogs t.ex. att det skulle omfatta bl.a. hyra och leasing av konsumentprodukter upp till ett år, och hämtning eller lämning av en konsumentprodukt i anslutning till att denna produkt ska hyras.

4. Diskussion och slutsatser

Riksdagen har beslutat om ett generationsmål som är det övergripande målet för miljöpolitiken och är vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället. Målet innebär att vi till nästa generation ska kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser. Detta innebär att styrmedel och åtgärder för att lösa miljöproblemen i Sverige ska utformas så att Sverige inte exporterar miljöproblem (Naturvårdsverket, 2021).

Sverige har visat ledarskap inom flera miljöpolitiska områden, såsom klimatfrågor, förnybar energi och miljöanpassad upphandling. Inom cirkulär ekonomi och upphandling finns det många svenska initiativ. Det återstår dock en betydande utmaning att minska miljöpåverkan från den svenska konsumtionen av sällanköpsvaror. Om Sverige vill ta ledning när det gäller att skapa nya drivkrafter för tillverkare och konsumenter, och på så sätt bidra till att vi uppfyller generationsmålet, behövs nya initiativ.

Just nu ser vi att det finns en stark dynamik vad gäller nya styrmedel för konsumentprodukter. Nya styrmedel införs eller föreslås kontinuerligt, både på EU-nivå och bland EU:s medlemsstater. För att vi ska kunna ta ett stort kliv framåt krävs ett starkt paket av styrmedel, som kombineras på olika sätt, t.ex.:

- styrmedel riktade till såväl producenter som konsumenter;
- styrmedel beslutade på EU-nivån (t.ex. ekodesignkrav), men även nationella, regionala/lokala styrmedel (t.ex. ekonomiska styrmedel, infrastruktur för återbruk, och information);
- styrmedel som arbetar med olika typer av incitament, t.ex. krav på ekodesign av produkter; ekonomiska incitament för att producenter ska gå längre än lagkraven vad gäller produkters livslängd och reparation, och ekonomiska drivkrafter för att konsumenter ska ändra beteende; samt arbete med information och normer.

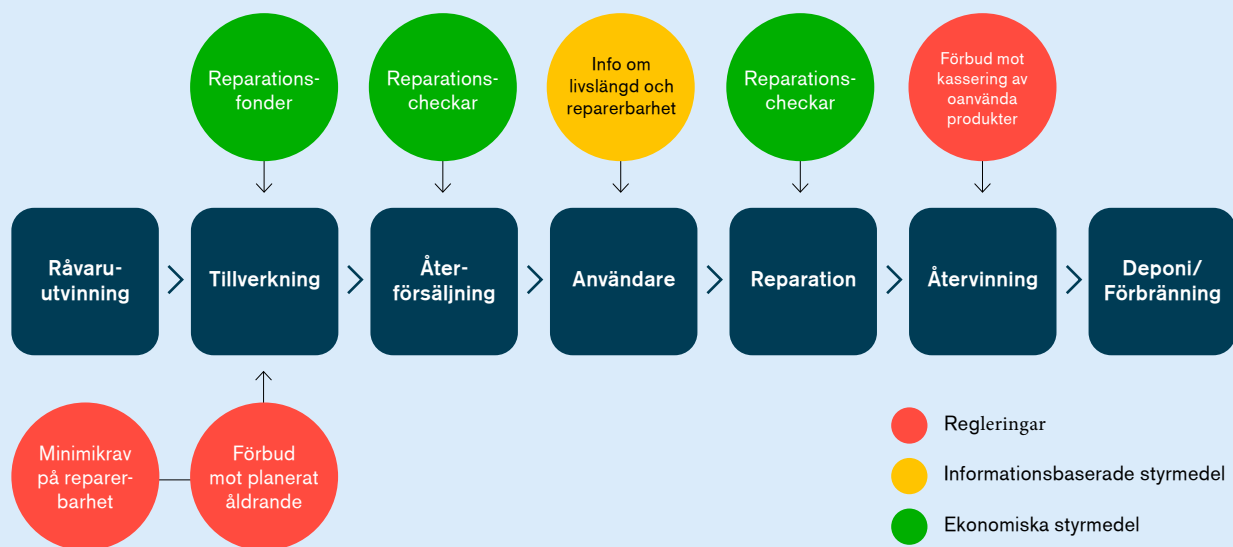
I denna rapport har vi diskuterat nya styrmedel, vilka i flera fall redan har införts i andra europeiska länder. Vi kan notera att:

- i flera fall visar styrmedlen att lagstiftare inte längre ser att marknadskrafter och konsumenters efterfrågan kommer att leda till produkter med längre livslängd som kan repareras utan att mer ingripande interventioner därför är nödvändiga (Maitre-Ekern & Dalhammar, 2016),
- flera styrmedel – t.ex. den franska reparationsfonden – har potential att ge nya typer av ekonomiska incitament hos tillverkarna, om de utformas väl, och de ekonomiska incitamenten är starka nog.

De fem styrmedelsförslag som presenteras och beskrivs i den här rapporten ser vi som särskilt intressanta avseende deras potential att stimulera till en mer hållbar konsumtion av sällanköpsvaror. Styrmedlen påverkar olika aktörer i produktkedjan, jfr Figur 2.

Figur 2.

De fem styrmedelsidéerna placerade gentemot värdekedjan

Tre av de fem styrmedelsförslagen syftar särskilt till att främja reparationer. Att öka mängden reparationer som utförs i Sverige är önskvärt då det är en cirkulär lösning som syftar till att bibehålla värdet inom det ekonomiska systemet samtidigt som det reducerar negativ klimatpåverkan (Singh, 2019). Andra exempel på sådana lösningar är återanvändning, renovering och återtillverkning. Samtliga syftar till att förlänga möjligheten för konsumenter att bruka sin produkt, d.v.s. förlänga dess livslängd (IRP, 2018). På så sätt kan reparationstjänster ersätta konsumtion från nyförsäljning.

Vid införande av krav som främjar längre livslängd för produkter kan dock konflikter uppstå. Exempelvis kan sådana krav ge producenter incitament att välja material enbart på grund av livslängd och inte efter andra miljö- och klimataspekter²². Krav på längre livslängd kan även leda till låg reparerbarhet, vilket tydliggörs i fallet med vattentålig elektronik där produkter ofta är hoplimate och därmed svåra att ta isär och reparera (Naturvårdsverket, 2020). Men det kan även fungera tvärtom, att de långlivade materialen är bättre miljömässigt, och i de flesta fall är längre livslängd hos produkter en miljömässig fördel.

Utöver styrmedel för att främja reparationer lyfts här förbud mot kassering av oanvända produkter samt förbud mot planerat åldrande fram i den här rapporten. Gemensamt för förslagen är en osäkerhet i hur stora effekter sådana förbud skulle få i praktiken. Överlag finns enstaka eller mycket få exempel på denna typ av åtgärder för att styra konsumtionen av sällanköpsvaror, vilket innebär att kunskapen och erfarenheten om hur sådana styrmedel fungerar i praktiken är begränsad. Utöver det finns en risk att konsumenter/producenter kringgår förbudet genom att köpa och sälja från andra länder som inte omfattas av förbudet. Trots det är vår bedömning att förbud kan skicka starka signaler och ha en normerande verkan. Utöver det har både kassering av oanvända produkter och planerat åldrande lyfts fram i media den senaste tiden, vilket kan tyda på att det finns en acceptans för styrmedel för att förhindra detta. Förslagen som lyfts fram i den här rapporten

²² Vi menar dock att för de flesta sällanköpsvarorna så finns ingen direkt konflikt mellan lång livslängd och andra miljöaspekter. För passiva varor som kläder och möbler är det i stort sett alltid bra ur miljösynpunkt att förlänga livslängden. Detsamma gäller elektronik. Men för produkter som exempelvis vitvaror så kan längre livslängd innebära mer energiförbrukning, då man skjuter upp bytet av en produkt mot en mer energieffektiv modell. Denna konflikt är dock inte så stor i en svensk kontext då vi har en elmix med relativt liten klimatpåverkan (Dalhammar, Milios, & Richter, 2021a).

utgörs av både frivilliga och obligatoriska system. När det kommer till obligatoriska system för produktinformation, exempelvis i form av en märkning av produkters livslängd och reparerbarhet, finns flera aspekter som behöver utredas innan ett eventuellt införande kan bli aktuellt. Kostnaden för företagen/konsumenten behöver vägas mot den miljönytta styrmedlet kan ge. Systemet behöver vara enkelt och anpassat efter globala värdekedjor och vara konkurrensneutralt mellan europeiska tillverkare och import från länder utanför EU. Det kan även uppstå svårigheter när information inte går att erhålla i en lång leverantörskedja, exempelvis där underleverantörer kanske lyder under annan jurisdiktion. Utöver det består slutprodukter ofta av en blandning av råvaror från olika producenter, varför information kan vara komplex och svår att redovisa. Det stora problemet ligger alltså i den praktiska utformningen och det är därför viktigt att Sverige följer med vad som händer i Frankrike och andra europeiska länder. För ett litet land som Sverige skulle det vara önskvärt med ett EU-gemensamt system, då vi kan förvänta oss att svenska producenter är ovilliga att ta fram kostsam information för en relativt liten marknad som Sverige.

I många fall har frivilliga system inte lika stora ekonomiska konsekvenser som ett obligatoriskt system, men de innebär sannolikt också mindre miljö- och klimatnytta. Utöver det finns redan många frivilliga system, exempelvis inom miljömärkning, vilket kan verka förvirrande för konsumenter. Att då introducera ännu en miljörelaterad produktmärkning kan riskera att öka förvirringen. För den miljöintresserade konsumenten kan dock effekten bli positiv då möjligheterna att göra konsumtionsval utifrån miljöhänsyn ökar med den nya märkningen. Sverige är dock ett litet land och industrins kostnader, i exempelvis ett obligatoriskt märkningssystem, skulle i vissa fall inte vara rimliga om man jämför med förväntad miljönytta. Nya frivilliga system i Sverige kan ge progressiva företag en möjlighet att marknadsföra sina produkter, och då systemet är frivilligt så blir inte de ekonomiska konsekvenserna så stora.

Vid utformning av styrmedel är det även av vikt att ta hänsyn till kulturella och sociala normer, eftersom det är starkt kopplat till vad, hur och när vi konsumerar.

Styrmedel kan införas både på EU-nivå och nationell nivå. En utmaning vid utveckling av styrmedel är därmed att avgöra vilken nivå det bör implementeras på. Ett antal av styrmedelsförslagen i föreliggande studie bör vara en EU-angelägenhet, särskilt då de ska vara tvingande (Naturvårdsverket, 2020). Styrmedel som införs på EU-nivå kan nyttja befintliga harmoniserade regleringar och system, och kriterier och krav kan med fördel tas fram gemensamt och utvecklas till ett standardiserat europeiskt system. De flesta produktflöden idag är internationella, och om styrmedel införs på EU-nivå behöver producenter och andra marknadsaktörer inte anpassa produkter till flera separata nationella system med olika krav. Det skulle minska komplexitet och därmed även kostnader (Naturvårdsverket, 2020). Nackdelen med att införa styrmedel på EU-nivå är främst att regelverket sannolikt inte skulle lämna särskilt mycket utrymme för att anpassa styrmedlets utformning för att uppnå nationella målsättningar (Naturvårdsverket, 2020).

Om ett styrmedel skulle utformas som ett frivilligt initiativ, samt om det saknas harmoniserad lagstiftning för berörda produktgrupper, finns det däremot större utrymme för implementering på nationell nivå (Naturvårdsverket, 2020). Vid ett nationellt införande finns vissa fördelar att inhämta, exempelvis ökade möjligheter att anpassa regelverket utifrån nationella målsättningar och förutsättningar. Implementering nationellt kan även gå snabbare än ett införande på EU-nivå. Ett nationellt införande skulle dock även innebära att administrativa och ekonomiska resurser tas i anspråk (Naturvårdsverket, 2020).

Vid utformning av styrmedel är det även av vikt att ta hänsyn till kulturella och sociala normer, eftersom det är starkt kopplat till vad, hur och när vi konsumerar. För att åstadkomma en omfattande omställning av våra konsumtionsmönster krävs ett normskifte. Indirekta och mer långsiktiga effekter på samhälleliga normer, människors motivation att konsumera mer hållbart eller trender är dock sällan med i kalkylen när måleffektivitet kopplat till styrmedel för hållbar konsumtion mäts. Det hävdas dock att lagstiftning och regleringar har en tendens att ta bort människors drivkraft att agera och konsumera mer hållbart (Frej & Jegen, 2001; Gneezy m.fl., 2011). Ur ett annat perspektiv kan lagstiftning och regleringar i sig skicka signaler till konsumenter och producenter och på så sätt bidra till normförändringar.

Normer kan alltså påverkas genom offentliga styrmedel, men då det finns mycket annat som påverkar är det svårt att urskilja vilken effekt styrmedlet egentligen har. Utöver det beror effekterna på legitimitet och förtroende för lagstiftningen (Tyler & Jackson, 2013). Hur medborgare uppfattar ett styrmedel påverkar i hög grad hur deras beteende förändras (Nyborg m. fl., 2016). Det är därmed av stor vikt att inte glömma konsumentperspektivet vid utformning av ett styrmedel – d.v.s. att det fungerar i vardagen för stora grupper av konsumenter och att man tar hänsyn till människors (brist på) tid, intresse och möjlighet att sätta sig in i komplexa sammanhang. Sammantaget gör detta att det är mycket svårt att studera styrmedels långsiktiga effekter och konsekvenser på sociala normer. Vidare är det särskilt svårt att analysera styrmedel som ännu inte är implementerade.

Vi kan konstatera att det finns en hel del studier som studerat effekter av och acceptans för enskilda och etablerade styrmedel för mer hållbar konsumtion av sällanköpsvaror, exempelvis miljömärkningar. Utifrån kartläggningen och analysen som gjorts för den här rapporten är det dock tydligt att det finns ett forskningsbehov om styrmedel för en hållbar konsumtion av sällanköpsvaror, både vad gäller de styrmedelsförslag som lyfts fram i föreliggande rapport och vad gäller kombinationer av olika styrmedel. Därmed finns behov av både empiriska studier, studier över effekter på längre sikt och vetenskapliga utvärderingar av offentliga och

privata initiativ för att utreda vilka effekter och konsekvenser styrmedelsförslagen mer konkret skulle innebära vid ett införande. De mycket omfattande förändringar som krävs för att uppnå ett hållbart och cirkulärt konsumtionssystem kräver att offentliga aktörer börjar utveckla och införa olika styrmedel och systematiskt utvärderar dem. Det verkliga forskningsbehovet ligger därmed i vetenskaplig analys av storskaliga strategier och styrmedel för att uppnå en hållbar konsumtion av sällanköpsvaror.

Parallellt med forskning på området kan nya styrmedel utredas och implementeras. Genom systematisk utvärdering av styrmedel kan de vidareutvecklas för att ge större hållbarhetsnytta. Många av de styrmedelsidéer som vi beskriver i den här rapporten lämpar sig bäst för införande på EU-nivå och här kan Sverige välja att på olika sätt driva på. När det gäller styrmedel som kan införas på nationell nivå vill vi särskilt lyfta fram reparationscheckar och reparationsfonder. Det vore intressant om detta utreds för införande i Sverige och systemet med reparationscheckar skulle också kunna testas i ett lokalt/regionalt projekt. Härigenom skulle Sverige, ihop med andra progressiva länder, kunna driva på för förändringar på EU-nivå.

Avslutningsvis vill vi poängtera att inga av de styrmedelsidéer som diskuterats i denna rapport kan enskilt åstadkomma stora förändringar. Det är därför viktigt att vi arbetar med större styrmedelspaket för att komma vidare. Vi behöver starkare styrmedel på europeisk, nationell och lokal nivå. Reglering av produkters design måste ske på EU-nivå, medan infrastruktur för återbruk främst är relevant på lokal nivå. Det är viktigt att styrmedlen på de olika nivåerna drar ”åt samma håll”. I ett styrmedelspaket så är informationsinsatser också viktiga för att förklara och legitimera mer ingripande styrmedel.

5. Referenser

- ADEME. (2021). In Extensio Innovation Croissance. Preparatory study for the introduction of a durability index. Report.
- Almén, J. (2021). Reparera eller konsumera? En svensk strategi för en ökad andel reparationer. Lund: Lunds universitet.
- Almén, J., Dalhammar, C., Milios, L., & Richter, J. L. (2021). Repair in the Circular Economy: Towards a National Swedish Strategy. 20th European Roundtable on Sustainable Consumption and Production. Verlag der Technischen Universität Graz., s. 21–41.
- Ang, S. (2000). Personality Influences on Consumption. *Journal of International Consumer Marketing*, 13:1, s. 5–20.
- Bauer, B., Watson, D., & Gylling, A. C. (2018). Sustainable Consumption and Production: An Analysis of Nordic Progress towards SDG12, and the way ahead. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet, Nordisk Ministerråds sekretariat.
- Baumeister, R. F. (2002). Yielding to temptation: Self-control failure, impulsive purchasing, and consumer behavior. *Journal of consumer research*, 4, s. 670–676.
- Briland Rosenström, M., & Palmgren, O. (2020). Handels miljö- och klimatpolitiska program. HANDELS RAPPORTER 2020:3. Handelsanställdas förbund.
- Cordella, M., Sanfelix, J., & Alfieri, F. (2019). Analysis and development of a scoring system for repair and upgrade of products Final report. 10.2760/725068.
- Dalhammar, C. (2019). It is never too late to give up, or is it? Revisiting policies for sustainable consumption. i C. Dalhammar, A Research Agenda for Sustainable Consumption Governance (ss. 137–155). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Dalhammar, C. (2019). It is never too late to give up, or is it? Revisiting policies for sustainable consumption. Mont, O. (ed). A Research Agenda for Sustainable Consumption Governance. Edward Elgar Publishing.
- Dalhammar, C., Milios, L., & Luth Richter, J. (2021). Ecodesign and the Circular Economy: Conflicting Policies in Europe. I: Kishita Y., Matsumoto M., Inoue M., Fukushima S. (eds) EcoDesign and Sustainability I. Sustainable Production, Life Cycle Engineering and Management. Springer, Singapore.
- Dalhammar, C., Milios, L., & Richter, J. (2021a). Increasing the lifespan of products. Policies and consumer perspectives. Report: Swedish Energy Agency.
- Dalhammar, C., Richter, J. L., Almén, J., Anehagen, M., Enström, E., Hartman, C., & Jonsson, C. (2020). Promoting the Repair Sector in Sweden. Lund: Lunds universitet.
- Dalhammar, C., Wihlborg, E., Milios, L., Richter, J. L., Svensson-Hoglund, S., Russell, J., & Thidell, Å. (2021b). Enabling Reuse in Extended Producer Responsibility Schemes for White Goods: Legal and Organisational Conditions for Connecting Resource Flows and Act.
- Delegation för Cirkulär Ekonomi. (2021). Delegationens rapport 2021 – Förslag på styrmedel som klan påskynda omställningen till en cirkulär ekonomi.
- Ecosystem. (den 7 september 2021). Le dispositif d'incitation à la réparation : grands principes. Hämtat från <https://www.ecosystem.eco/fr/article/repairateurs-dispositif>
- EEA. (2014). Environmental indicator report 2014. Köpenhamn: European Environment Agency, s. 95.
- EEB. (2019). Coolproducts don't cost the earth – full report.
- Elander, M., Tojo, N., Tekie, H., & Hennlock, M. (2017). Impact assessment of policies promoting fiber-to-fiber.
- Europaparlamentet. (2017). Längre livstid för produkter: fördelar för konsumenter och företag – Europaparlamentets resolution av den 4 juli 2017.
- Europaparlamentet. (den 25 november 2020). Europaparlamentets resolution av den 25 november 2020 om en mer hållbar inre marknad för företag och konsumenter (2020/2021(INI)). Punkt 6b. Hämtat från Europaparlamentet: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0318_SV.html
- European Environment Agency. (2015). 'The European environment. State and outlook', (Synthesis report), Copenhagen: European Environment Agency. <https://www.eea.europa.eu/soer/2015/synthesis/report>
- Europeiska kommissionen. (2015). Closing the loop – EU action plan for circular economy. Brussels, Belgium: European Union.
- Europeiska kommissionen. (2016). Reusing workwear in Herning. Municipality of Herning, Denmark. GPP In practice. Utgåva nr. 65. Oktober 2016. Europeiska kommissionen.
- Folke m.fl. (2021). Our future in the Anthropocene biosphere. <https://link.springer.com/article/10.1007/s13280-021-01544-8>.

- Forrest, A., Hilton, M., Ballinger, A., & Whittaker, D. (2017). Circular economy opportunities in the furniture sector. Eunomia Research & Consulting Ltd and European Environment Bureau, s. 55.
- Frej, & Jegen. (2001). Motivation crowding theory. *Journal of Economic Surveys*, 15:5, 589-611.
- Global utmaning. (2009). Klimatpolitik och konkurrensförmåga – hur undvika koldioxidläckage?
- Gneezy m.fl. (2011). When and why incentives (don't) work to modify behavior. *Journal of Economic Perspectives*, 25:4, 191-210.
- GOTS. (2020). Global Organic Textile Standard (GOTS) 6.0.
- Halonen, M., Persson, Å., Sepponen, S., & Siebert, C. K. (2017). Sustainable Development Action – the Nordic Way: Implementation of the Global 2030 Agenda for Sustainable Development in Nordic Cooperation. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet, Nordisk Ministerråds sekretariat.
- Holmberg, K. (den 18 september 2019). Elcykelbatterier kan ha manipulerats. Hämtat från ETC.
- HOP. (2020). Durable and repairable products: 20 steps to a sustainable Europe – HOP's public policy guide to end premature obsolescence in the European Union.
- IRP. (2018). Re-defining Value – The Manufacturing Revolution. Remanufacturing, Refurbishment, Repair and Direct Reuse in the Circular Economy. Nairobi, Kenya: The International Resource Panel. United Nations Environment Programme.
- Jackson, T. (2005). Motivating sustainable consumption: A review of evidence on consumer behaviour and behaviour change. Sustainable Development Research Network. Konsumentverket. (2020). Konsumenterna och miljön 2020. Möjligheter att göra val med miljöhänsyn. Rapport 2020:2. Karlstad: Konsumentverket.
- Konsumentverket. (den 22 oktober 2021). Reklamera felaktig vara. Hämtat från Konsumenträtt: <https://www.hallakonsument.se/konsumentratt-process/reklamera-felaktig-vara/>
- Kotler, Armstrong, & Parment. (2013). Marknadsföring teori, strategi och praktik (13:e uppl.). Harlow: Pearson Education Limited.
- Langer, A., Eisend, M., & Ku, A. (2007). The Impact of Eco-Labels on Consumers: Less Information, More Confusion? E - European Advances in Consumer Research Volume 8, eds. Stefania Borghini, Mary Ann McGrath, and Cele.
- Larsen, M., & Alsund-Lanthén, E. (2017). Bumps on the Road to 2030: An overview of the common challenges for the Nordic countries in achieving the Sustainable Development Goals (SDGs). Köpenhamn: Nordiska ministerrådet, Nordisk Ministerråds sekretariat.
- Larsson, J., Morfeldt, J., Johansson, D., Rootzén, J., Hult, C., Åkerman, J., ... Nässén, J. (2021). Konsumtionsbaserade scenarier för Sverige – underlag för diskussioner om nya klimatmål. Mistra Sustainable Consumption, Rapport 1:11.
- Lechner, G., Wagner, M. J., Tena, A. D., Fleck, C., & Reimann, M. (2021). Exploring a regional repair network with a public funding scheme for customer repairs: The 'GRAZ repariert'-case. *Journal of Cleaner Production*, Volume 288, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652620356341>.
- Les Echos. (2020). Apple écope d'une amende de 25 millions d'euros pour « pratique commerciale trompeuse par omission ».
- Maitre-Ekern, & Dalhammar. (2019). Towards a hierarchy of consumption behaviour in the circular economy. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, vol. 16, nr. 3, s.394-420.
- Maitre-Ekern, E., & Dalhammar, C. (2016). Regulating Planned Obsolescence: A Review of Legal Approaches to Increase Product Durability and Reparability in Europe. *Reciel. Review of European, Comparative & International Environmental Law*, Vol. 25, nr. 3, s. 378-394.
- Micheaux, H., & Aggeri, F. (2021). Eco-modulation as a driver for eco-design: A dynamic view of the French collective EPR scheme. *Journal of Cleaner Production*. ISSN 0959-6526, vol. 289.
- Michel, A. (2017). Product Lifetimes through the Various Legal Approaches within the EU Context: Recent Initiatives against Planned Obsolescence. PLATE conference (ss. 266-270). Delft University of Technology.
- Ministeriet för ekologisk övergång. (2020). LOI n° 2020-105 du 10 février 2020 relative à la lutte .
- Mont, O., Heiskanen, E., & Kuusi, H. P. (2013). Förbättra Nordiskt Beslutsfattande Genom Att Skingra Myter Om Hållbar Konsumtion." . Köpenhamn: Nordic Council of Ministers.
- Naturvårdsverket. (2020). Miljömålen Årlig Uppföljning Av Sveriges Nationella Miljömål 2020 – Med Fokus På Statliga Insatser. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Naturvårdsverket. (2020). Produkters livslängd och återvinningsbarhet – översiktlig beskrivning av befintlig kunskap. Redovisning av regeringsuppdrag. .
- Naturvårdsverket. (2020). Produkters livslängd och återvinningsbarhet – översiktlig beskrivning av befintlig kunskap. Redovisning av regeringsuppdrag. NV-00076-20. Stockholm: Naturvårdsverket.

- Naturvårdsverket. (den 31 mars 2021). Generationsmålet – miljöarbete för kommande generationer. Hämtat från Sveriges Miljömål: <https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/generationsmalet/>
- New Weather Institute. (den 25 oktober 2021). Possible. Hämtat från Badvertising: <https://www.badverts.org/>
- New Weather Sverige. (den 25 oktober 2021). Badvertising. Hämtat från STOPPA REKLAM SOM STEKER PLANETEN: <https://www.badvertising.se/>
- Ng, S., & Lee, A. (2015). Handbook of Culture and consumer Behavior. Oxford Scholarship online.
- Niinimäki, K., Peters, G., Dahlbo, H., Perry, P., Rissanen, T., & Gwilt, A. (2020). The environmental price of fast fashion. Nature Reviews; Earth and Environment.
- Nissinen, & Suikkanen. (2017). Circular Economy and the Nordic Swan Ecolabel: An Analysis of Circularity in the Product-Group-Specific Environmental Criteria.
- OECD. (2020). OECD WORKSHOP ON INTERNATIONAL TRADE AND CIRCULAR ECONOMY.
- Olsson, J. (2019). A case study of batteries used in electric bicycles and planned obsolescence. Lunds universitet.
- Piringer, M., & Schada, I. (2020). Austria makes repair more affordable. Right to repair.
- Power, K., & Mont, O. (2010). "The Role of Formal and Informal Forces in Shaping Consumption and Implications for a Sustainable Society. Part II." Sustainability 2, no. 5 (2010): 2573–92.
- Raworth, K. (2017). What on Earth is the Doughnut? Hämtat från <https://www.kateraworth.com/doughnut/> den 25 oktober 2021
- Regeringskansliet. (2017). Strategi för hållbar konsumtion. Utdrag ur budgetpropositionen för 2017. Finansdepartementet.
- Regeringskansliet. (2020). Tilläggsdirektiv till Miljömålsberedningen (M 2010:04) – strategi för minskad klimatpåverkan från konsumtion. Dir. 2020:110. Miljödepartementet.
- Regeringskansliet. (den 17 september 2021). Sänkt moms på reparationer och slopad skatt på uthyrning föreslås i budgeten. Hämtat från <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/09/sankt-moms-pa-reparationer-och-slopad-skatt-pa-uthyrning-foreslas-i-budgeten/>
- Rockström m.fl. (2009). A safe operating space for humanity. Nature.
- Roos, J. M. (2019). Konsumtionsrapporten. En Rapportserie Om Den Svenska Konsumtionen. Göteborg: Göteborg universitet, CFK.
- Röös, E., Larsson, J., Resare, S. K., Jonell, M., Lindahl, T., André, E., ... Persson, M. (2020). Styrmedel för hållbar matkonsumtion – en kunskapsöversikt och vägar framåt. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet, forskningsplattformen SLU Future Food.
- Sachs, J., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., & Woelm, F. (2021). The Decade of Action for the Sustainable Development Goals: Sustainable Development Report 2021. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sajn, N. (2019). Environmental Impact of Textile and Clothes Industry. Bryssel: European Parliamentary Research Service, s. 10.
- Sanne, C. (2002). Ett scenario för hållbar konsumtion. Konsumenterna och makten. Att använda och bevara resurser. Stockholm: Carlsons.
- Singh, J. S. (2019). Challenges and opportunities for scaling up upcycling businesses – The case of textile and wood upcycling businesses in the UK. Resources, Conservation and Recycling, 150.
- Solomon, M. R. (2015). Consumer behavior - buying, having, and being (11:e uppl.). Harlow: Pearson Education Limited.
- Steffen, W., Broadgate, W., Deutsch, L., Gaffney, O., & Ludwig, C. (2015). The trajectory of the Anthropocene: The Great Acceleration. The Anthropocene Review, 2(1), 81–98. <https://doi.org/10.1177/2053019614564785>
- Tyler, & Jackson. (2013). Popular legitimacy and the exercise of legal authority: Motivating compliance, cooperation, and engagement. Psychology, Public Policy, and Law, 20, 1–29.
- Utredningen cirkulär ekonomi. (2017). Från värdekedja till värdecykel – så får Sverige en mer cirkulär ekonomi. Statens offentliga utredningar från Miljödepartementet.
- Utredningen om pantsystem. (2021). Använd det som fungerar. Stockholm: Statens offentliga utredningar SOU 2021:26.
- Västra Götalandsregionen. (2021). Omvärldsanalys. Textilbranschen i Västra Götaland. VGR Analys 2021:4.
- Zero Waste Europe. (2020). France's law for fighting food waste. Food Waste Prevention Legislation.
- Zhang, R. L., & Rask, L. (2017). Storskalig svensk textilåtervinning. Aktuella problem och rekommendationer för framtiden. Stockholm: Kungliga Tekniska högskolan.
- Östling, R. (2009). Beteendekonometri och konsumentpolitik. Regeringskansliet.

Bilaga: Tabell med styrmedel av sällanköpsvaror

Nedanstående tabell utgjorde ett underlag för den workshop som genomfördes som en del av projektet. Tabellen är strukturerad utifrån vilken aktör som primärt påverkas av styrmedlet: styrmedel som påverkar aktörer på utbudssidan (producenter och handel) samt styrmedel som påverkar på efterfrågesidan (konsumenterna). Vidare utgår vi från två olika typer av styrning av konsumtionen: dels styrning av miljöpåverkan från de nyproducerade varor som konsumenterna köper, dels styrning av mängden nyproducerade varor som konsumenterna köper, vilket kan minskas genom exempelvis delning och ökad andel reparationer.

I tabellen beskrivs existerande styrmedel i **svart** text, styrmedel som finns i andra länder (men inte Sverige) återges i **röd** text, och styrmedel som än så länge bara är förslag (eller bara delvis införda) återges i **brun** text.

Inriktning	Påverkad aktör	Exempel på styrmedel
Styrmedel för lägre miljöpåverkan från produktion/ produktdesign	Styrning på utbudssidan - produktionsled och handeln	1. Styrmedel inom EU, t ex: kemikalielagstiftning som REACH och RoHS, handel med utsläppsrätter, EU:s nya gröna taxonomi, som ska hjälpa investerare att identifiera och jämföra miljömässigt hållbara investeringar¹, EU:s förslag på carbon border adjustment mechanisms (klimattullar)², Ekodesign-direktivet: bindande krav på produkters energi-prestanda, vattenförbrukning, livslängd, samt reparerbarhet och tillgång på reservdelar 2. Miljöbalkens tillståndsprocesser och tillsyn 3. Miljörelaterade skatter, t ex på kemikalier i elektronik³ och kläder⁴ liksom CO₂- och energiskatter, 4. Regler om material, t ex engångsplastartiklar och mikroplast⁵ och konfliktmineraler⁶ 5. Förbud mot kassering av oanvända produkter⁷ 6. Hållbarhetskrav vid offentlig upphandling 7. Skydd av 'visselblåsare' i företag 8. Införa gränsvärden för hur stor miljöpåverkan olika produkter får ha.⁸ 9. Regler kring mjukvaruuppdateringar av konsumentprodukter så att de inte leder till att hårdvaran fungerar dåligt⁹ 10. Ställ krav på marknaden att öka andelen återvunnet material i olika produkter¹⁰
Styrmedel för lägre miljöpåverkan från produktion/ produktdesign	Styrning på efterfrågesidan - konsumenterna	11. Inför sk 'Product passports', där olika aktörer (t ex konsumenterna) kan få information om produktionsvillkor och vilka ämnen som finns i en produkt¹¹ 12. Utveckla obligatorisk miljöinformation och varningssymboler för att ge information om produkters livslängd och reparerbarhet: t ex EU:s obligatoriska energimärkning för produkter¹² 13. Lagstifta att företag måste ta med viss information om produkters miljöprestanda i all reklam för produkten¹³ 14. Sätt företag med oseriösa affärsmetoder – t ex 'planerat åldrande' eller felaktig produktinformation – på en europeisk 'Svart lista'¹⁴ 15. Miljömärkning¹⁵

Inriktning	Påverkad aktör	Exempel på styrmedel
Styrmedel med inriktning på att konsumenterna köper färre nyproducerade varor (ökad livslängd, delning, begagnat, reparation mm)	Styrning på utbudssidan - produktionsled och handeln	16. Tydligare riktlinjer för grön marknadsföring och konsumentinformation m m ¹⁶ 17. Tydligare juridiska ramar för affärsmodeller som stöder cirkulär konsumtion, såsom leasing, uthyrning och delning. ¹⁷ 18. Obligatorisk information om produkters förväntade livslängd, samt 'reparerbarhet', vid köptillfället ¹⁸ 19. Inarbete krav på hållbarhet/reparerbarhet/reservdelar i Ekodesigndirektivet, och sätt liknande krav för produkter som textilier och möbler ¹⁹ 20. Skattereduktion till reparationssektorn ²⁰ 21. Momsdifferentiering mellan tjänster och varor, t ex mellan hyrbilstjänster och bilförsäljning; lägre moms för second hand-varor ²¹ 22. Ändra konsumentlagstiftningen så vi får längre lagstadgade konsumentgarantier, och ändring av bevisbörderegler 23. Inför kvalitetsmärkning av begagnade varor, för att stärka konsumenternas tilltro till återbrukade produkter ²² 24. Förbud mot manipulation av konsumenter genom så kallade 'dark patterns', dvs att genom webb-design styra användaren till oplanerad/oönskad konsumtion ²³ 25. Inför reparationsnätverk: krav på kvalitet m m ställs på företag för att de ska få ingå i nätverket; 'reparationscheckar' (se nedan) kan bara användas hos företag som är med i nätverket (jfr Wien²⁴) 26. Förbud av planerat åldrande (Frankrike)²⁵ 27. Bötfäll mjukvaruuppdateringar som försämrar produkters prestanda (Italien och Frankrike)²⁶ 28. Se till att fler anställda får kompetensutveckling som möjliggör ett bättre och mer medvetet hållbarhetsarbete i branschen, i företagen och på arbetsplatserna; utbilda dem att laga produkter ²⁷
Styrmedel med inriktning på att konsumenterna köper färre nyproducerade varor (ökad livslängd, delning, begagnat, reparation mm)	Styrning på efterfrågesidan - konsumenterna	29. Information till konsumenter om hur de kan ta hand om produkter så att de får ett längre liv, samt var de kan reparera produkten ²⁸ 30. Skatteavdrag för hållbara tjänster/produkter/delning m m, t ex hyberavdrag ²⁹ 31. 'Reparationscheckar': onlinebaserad rabattcheck som konsumenter kan använda hos företag i reparationsnätverk; kombinera detta med officiell lista med certifierade reparatörer; ha regelbundna kontroller av kvaliteten hos dessa (Wien)³⁰ 32. Stöd till aktörer inom delningsekonomin, t ex stöd till försäkringslösningar m m ³¹ 33. Inför reparationsindex så att konsumenter kan bedöma produkter reparerbarhet liksom (jfr Frankrike)³² 34. Subventionera delningstjänster m m genom fysisk planering, eller annan infrastruktur och IT-lösningar (verktyg, bilpooler, klädbytardagar m m) 35. Lagstadgad reklamationsrätt på reparationer, t ex 3 eller 6 månader 36. Förlängd lagstadgad reklamationsrätt på varor-förändring av bevisbörderegler 37. Lagstadgad reklamationsrätt för begagnad elektronik, bilar m m(jfr försäkringslösning hos Blockat/Tradera m m) ³³ 38. Inför system för kvalitetsmärkning av begagnade varor³⁴

¹ Läs mer om taxonomin här: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/finansmarknad/taxonomi-ska-gora-det-enklare-att-identifiera-och-jamfora-miljomassigt-hallbara-investeringar/>

² Detta var ett förslag i EU:s Nya Gröna Giv. Se t ex <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/eu-carbon-border-levy-shaping-up-as-notional-ets/>

³ Sverige har en skatt på kemikalier i viss elektronik. Det finns kritik mot skattens utformning, och återtillverkare av IT kritiserar skatten då den motverkar återtillverkning; se <https://www.svd.se/ny-skatt-slar-mot-ateranvandning-av-it>; <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8987320&fileId=8987328>

⁴ Det finns f n ett förslag om att Sverige ska införa en skatt på kemikalier i kläder och skor; för mer detaljer se SOU 2020:20. 'Skatt på modet – för att få bort skadliga kemikalier'.

⁵ Se t ex <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Plast/Mikroplast/>

⁶ <https://www.sgu.se/mineralnaring/konfliktmineral/>

⁷ Se sid. 47 i Handels. (2020). Handels miljö- och klimatpolitiska Program. Tillgänglig: <https://handels.se/globalassets/centralt/media/pressrum/rapporter/2020/handels-miljo--och-klimatpolitiska-program.pdf>; se också <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/04/france-to-ban-the-destruction-of-unsold-consumer-products>;

⁸ Se sid 43 i Se Handels. (2020). Handels miljö- och klimatpolitiska Program. Tillgänglig: <https://handels.se/globalassets/centralt/media/pressrum/rapporter/2020/handels-miljo--och-klimatpolitiska-program.pdf>

⁹ Se sid. 12 i HOP (Stop Planned Obsolescence). (2020). Durable and repairable products: 20 steps to a sustainable Europe – White Paper. Tillgänglig: <https://www.halteobsolescence.org/wp-content/uploads/2020/11/Livre-Blanc-europeen.pdf>

¹⁰ Se Delegationen för cirkulär ekonomi, Inspel till regeringens nationella strategi för cirkulär ekonomi (2019).

¹¹ För en presentation av styrmedlet se t ex: <https://www.youtube.com/watch?v=AkkzCyQCesY> Europeiska Kommissionen har f n en konsultation om vilken information som kan och bör ingå i reglering av 'digital passports'; se https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12567-Sustainable-Products-Initiative/public-consultation?utm_campaign=58cfcdfdd4dbac3473006ee4&utm_content=6070276b6b688700015e910d&utm_medium=smarpshare&utm_source=linkedin

¹² För mer information om den obligatoriska energimärkningen, se t ex: <https://www.energimyndigheten.se/energieffektivisering/jag-ar-saljare-eller-tillverkare-av-produkter/ekodesign-energimarkning-och-ce-markning/energimarkning/ny-energimarkning/>

¹³ Se sid. 15 i HOP (Stop Planned Obsolescence). (2020). Durable and repairable products: 20 steps to a sustainable Europe – White Paper. Tillgänglig: <https://www.halteobsolescence.org/wp-content/uploads/2020/11/Livre-Blanc-europeen.pdf>

¹⁴ Se sid. 14 i HOP (Stop Planned Obsolescence). (2020). Durable and repairable products: 20 steps to a sustainable Europe – White Paper. Tillgänglig: <https://www.halteobsolescence.org/wp-content/uploads/2020/11/Livre-Blanc-europeen.pdf>

¹⁵ För en överblick se t ex: <https://markningsguiden.hallakonsument.se/>

¹⁶ Se t ex https://ec.europa.eu/environment/eussd/smgp/initiative_on_green_claims.htm

¹⁷ För en kort överblick se t ex: <https://www.docurex.com/en/7-legal-issues-to-consider-in-the-sharing-economy/>. Se också t ex <https://www.aktuellhallbarhet.se/alla-nyheter/debatt/fran-black-friday-till-circular-monday-och-ett-hallbart-ar/> För exempel på företag med försäkringslösningar anpassade efter delningsekonomin, se t ex: <https://www.omocom.insurance/om-omocom>

¹⁸ För en idé om hur det kan se ut, se: <https://ecostandard.org/publications/the-energy-label-should-go-circular-ecos-postcard/>; För mer information se sid. 16-18 i HOP (Stop Planned Obsolescence). (2020). Durable and repairable products: 20 steps to a sustainable Europe – White Paper. Tillgänglig: <https://www.halteobsolescence.org/wp-content/uploads/2020/11/Livre-Blanc-europeen.pdf>

¹⁹ Detta utreds f n under EU:s Sustainable Products Initiative

²⁰ Sverige har inför lägre momssats för vissa reparationer (Mervärdesskattelag (1994:200)), samt har infört möjlighet till skattereduktion för vissa reparationstjänster i hemmet (Inkomstskattelag (1999:1229))

²¹ Se sid 19 i Delegationen för cirkulär ekonomi. (2021). Delegationens rapport 2021.

Tillgänglig:

[https://www.delegationcirkularekonomi.se/download/18.544e1c0b1784a907392da50e/1618560001862/210414%20Delegationens%20rapport%20\(tillg%C3%A4nglig\).pdf](https://www.delegationcirkularekonomi.se/download/18.544e1c0b1784a907392da50e/1618560001862/210414%20Delegationens%20rapport%20(tillg%C3%A4nglig).pdf) ; se även sid 25-26 i HOP (Stop Planned Obsolescence). (2020). Durable and repairable products: 20 steps to a sustainable Europe – White Paper. <https://www.halteobsolescence.org/wp-content/uploads/2020/11/Livre-Blanc-europeen.pdf>

²² Se Gåvertsson m fl. (2019). Quality Labelling for Re-used ICT Equipment to Support Consumer Choice in the Circular Economy. Journal of Consumer Policy. Tillgänglig (open access):

<https://link.springer.com/article/10.1007/s10603-018-9397-9>

²³ För en discussion om dark patterns se t ex: <https://www.europeandatajournalism.eu/eng/News/Data-news/Dark-patterns-born-to-mislead> Se även <https://www.aktuellhallbarhet.se/alla-nyheter/debatt/fran-black-friday-till-circular-monday-och-ett-hallbart-ar/>

²⁴ För mer information se t ex: <https://smartcity.wien.gv.at/en/22634/>

²⁵ Förklaring och definitioner på engelska nås via <https://www.stopobsolescence.org/>

²⁶ Detta diskuteras bl a på sid 14 i HOP (Stop Planned Obsolescence). (2020). Durable and repairable products: 20 steps to a sustainable Europe – White Paper. <https://www.halteobsolescence.org/wp-content/uploads/2020/11/Livre-Blanc-europeen.pdf>. Se även <https://www.bbc.com/news/technology-45963943>. Se även Michel, A.(2017). Product Lifetimes through the Various Legal Approaches within the EU Context: Recent Initiatives against Planned Obsolescence. Conference paper. Tillgängligt via:

²⁷ Se tex avsnitt 4.2.1 i Handels. (2020). Handels miljö- och klimatpolitiska Program. Tillgänglig: <https://handels.se/globalassets/centralt/media/pressrum/rapporter/2020/handels-miljo--och-klimatpolitiska-program.pdf>

²⁸ Detta kan åstadkommas på flera sätt, t ex genom krav i Ekodesigndirektivet, eller obligatoriskt märkningssystem. Vidare så kan skapandet av Nätverk som Repair Network Vienna göra det lättare för konsumenter att finna bra reparatörer, då de företag som ingår i nätverket måste uppfylla ett antal krav (t ex måste de reparera minst tre olika märken för att få vara med i nätverket; det finns ett fastsat maxpris för felsökning som företagen måste hålla sig till, och; det är ett krav att priset för felsökning ingår i slutligt pris om reparation genomförs).

²⁹ Se t ex <https://spraktidningen.se/blogg/veckans-nyord-hyberavdrag> . Avdraget föreslogs i SOU 2017:22. FRÅN VÄRDEKEDJA TILL VÄRDECYKEL – så får Sverige en mer cirkulär ekonomi. Tillgänglig: https://www.regeringen.se/49550d/contentassets/e9365a9801944aa2adce6ed3a85f0f38/fran-vardekedja-till-vardecykel-2017_22.pdf

³⁰ Se t ex <https://smartcity.wien.gv.at/en/22634/>

³¹ Se t ex <https://www.omocom.insurance/>

³² En redogörelse för Frankrikes reparationsindex återfinns här: <https://www.youtube.com/watch?v=v7cRZbs594s&t=148s>

³³ Se t ex <http://www2.blocket.se/insurances/bbf.htm>

³⁴ Se Gåvertsson m fl. (2019). Quality Labelling for Re-used ICT Equipment to Support Consumer Choice in the Circular Economy. Journal of Consumer Policy. Tillgänglig (open access): <https://link.springer.com/article/10.1007/s10603-018-9397-9>